

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KIRKEHISTORISKE SAMLINGER,

FJERDE RÆKKE,

UDGIVNE AF

SELSKABET FOR DANMARKS KIRKEHISTORIE

VED

HOLGER FR. RØRDAM,

DR. PHIL., SOGNEPRÆST.

FEMTE BIND.

KJØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS UNIV. BOGHANDLER G. E. C. GAD.

THIELES BOGTRYKKERI.

1897—99.

Degne og Skoleholdere paa Møen

1728—50.

Ved **H. F. Rørdam.**

Der er i nærværende Tidsskrift givet talrige Bidrag til Oplysning om Præsters Vilkaar og Virksomhed i de henrundne Tider; derimod har der kun lejlighedsvis været Anledning til at omtale den Gjerning, som Degne og Skoleholdere have øvet¹⁾, skjønt denne til Tider ikke har været af meget ringere Betydning end Præsternes. Ved at gjen-nemgaa de fra Sjælands Bispearkiv til Provinsarkivet af-leverede Sager vedrørende Møens Provsti i Tidsrummet 1728—50 traf jeg dog saa mange, efter min Mening karakteristiske Oplysninger om Degne og Skoleholdere, at jeg fik Lyst til at gjøre en Meddelelse derom. Man vil her finde Exempler paa »obsternasige Degne«, som en Præst en Gang klagede over²⁾; men man vil ogsaa finde Skoleholdere omtalte, der under de trangeste Kaar synes at have udfoldet en beundringsværdig Troskab og Flid i deres møjsommelige Arbejde for Almuens Opdragelse paa Kristen-dommens Grund. En omhyggelig Gjennemlæsning af efter-følgende Blade vil derfor uden Tvivl oprulle et kultur- og kirkehistorisk Billede for Læseren, der ikke vil savne sit

¹⁾ Se t. Ex. Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 390 ff. Jvfr. Bondesen, Degnekaar.

²⁾ Kirkehist. Saml. 4. R. IV, 209. Jvfr. Barfod, Den falst. Gejst-
lighed II, 64. 69 f.

Værd for den, der ønsker at kjende nærmere til de hendirundne Tiders Vilkaar.

1.

Om Almueskolerne og Skoleholderne paa Møen.

Da Møens Land hørte til de saakaldte Rytterdistrikter, oprettedes her i Frederik IV's Tid (1727) ti Almueskoler. Angaaende disse handle følgende kortfattede Indberetninger afgivne af Provster paa Møen i Christian VI's Tid.

a.

I underdanig Følge af Deres Eminences, Hr. Biskopens første og andet Monito i seneste St. Hans Landemode 1738 gives følgende Underretning:

1. Hvad Visitatsen angaar, da bliver det til Sommer i August Maaned 1739 fjorten Aar, siden Biskopen visiterede alle Kirkerne paa Møens Land. — —

2. Hvad Skoleholderne i de danske Skoler paa Møens Land angaar, da er der i Stege Sogn tre.

Den 1ste i Tjørnemark, navnlig Anders Gottorp, som har tjent fra Skolens første Indrettelse, er Student, og haver viist gode Prøver af sin Flid og Skikkelighed, saa jeg ikke venter at forsee mig med at give ham et godt Skudsmaal; han catechiserer lovlig, og det bedste, han tjener til, er at være Degn paa Landet.

Den 2den er i Ebbelnæsse, navnlig Henrik Norman, og Student, men kan ikke nær meritere den førstes Ros; dog har han været Skoleholder fra Skolens Begyndelse.

Den 3die er i Svensmarke, navnlig Hans Mortensen, en Lægmand, men er upaaklagelig og ikke at laste.

I Kjeldby Sogn og By er én Skoleholder, navnlig Niels Andersen, som og er en Lægmand, men gjør dog sin Tjeneste saaledes, at intet hidindtil har været at klage paa ham, da han har tjent deri, fra Skolen blev først indrettet.

I Hjertebjerg Sogn og By er én Skoleholder, navnlig Jacob Rydahl, ogsaa en Lægmand, men i sit Skoleembede,

som han har betjent fra Skolens Begyndelse, er meget flittig og i sit Levned aldeles uforargelig.

I Borre Sogn og By er én Skoleholder, ved Navn Peder Lützow, som har tjent fra Skolens Begyndelse og er upaaklaget. Dog har jeg spurgt noget om samme, som jeg ikke endnu kan referere, efterdi jeg ikke er aldeles vis paa, at det er sandt.

I Magleby Sogn ere 2de Skoleholdere, begge Læg-mænd, den første er i Magleby, en gammel, skikkelig og og flittig Mand, navnlig Frans Tarm, som har tjent fra Skolens Begyndelse; den anden i Mandemarke, navnlig Andreas Nielsen, har tjent i 4 Aar og det flittig og uforargelig.

I Phanefjord eller Søndersogn ere 2de Skoleholdere, hvoraf den ene, som er i Dame Skole, er Student, navnlig Hans Rostrup, som ganske nylig er beskikket; den anden, som er i Harbølle, er en Lægmand, navnlig Peder Nielsen, som er baade en flittig og en skikkelig Skoleholder. Han har tjent fra Skolens Foundation.

Saaledes at være ganske rigtigt, test.

Stege d. 28 October 1738.

Nicolaj Jæger.

b.

Under 28. Juni 1742 afgav Provst Rasmus Paludan en Beretning om Landsbyskolerne paa Møen. De vare alle »Kongens Skoler», grundmurede, og havde taget deres Begyndelse 9. Juli 1727. Følgende 10 Skoler nævnes:

Stege Sogn.

1. Tjørnemark, hvortil laa følgende Byer: Tjørnemark, Koster, Nøbølle, Lind, Frenderup, Lendemark, Skoleholder var: Søren Riber, Student.

2. Ebbelnæs, hvortil laa: Ebbelnæs, Hjelm, Sprove, Bastenæs, Røddinge, Rydsebæk, 2 Skovhuse Gaarde, Enkebølle Gaarden. Skoleholder: Henrik Noormann, Student.

3. Svensmarke, hvortil laa: Svensmarke, Tøvelse, Bidsinge, Oddemose-Husene. Tostrup og Kjeldbylille af Kjeldbymagle Sogn. Skoleholder: Hans Mortensen, ustuderet.

Kjeldbymagle Sogn.

1. Kjeldby, hvortil laa: Kjeldby, Ullemarke, Spegelsby, samt af Stege Sogn: Udby, Hovedskov og Hegneds Huset. Skoleholder: Niels Andersen, ustuderet.

Elmelunde Sogn.

1. Elmelunde, hvortil laa: Elmelunde, Hjertebjerg, Raabylille, Torpe, Østermarke, Oure. Pollerup af Kjeldbymagle Sogn. Skoleholder: Matthias Præstøe, ustuderet.

Borre Sogn.

1. Borre, hvortil laa: Borre, Aalebæk, Sønder-Vestud og Nørre-Vestud. Skoleholder: Peder Lytzou, ustuderet.

Magleby Sogn.

1. Magleby, hvortil laa: Magleby, Sømarke, Stupperup, Butzene. Skoleholder: Frands Tarum, ustuderet.

2. Mandemarke, hvortil laa: Mandemarke, Butzemarke, Nyborre af Borre Sogn. Skoleholder: Andreas Nielsen, ustuderet.

Fanefjord Sogn.

1. Dame, hvortil laa: Dame, Bredemad, Tostenæs, Lerbæk, Askeby. Skoleholder: Hans Rostrup, Student.

2. Harbølle, hvortil laa: Harbølle, Vindebæk, Vollerup, Koxeby. Skoleholder: Peder Nielsen, ustuderet.

Lønningen var den samme for alle Skoleholdere, nemlig for hver: 24 Rdr., 1 Lpd. Hø og 1 Lpd. Halm af hver Tønde Skyld, 3 Skovlæs Brænde. Af hver 20 Tdr. Hartkorn 1 Læs Tørv. 1 Mk. eller 2 Dages Arbejde af hver Husmand, som har Børn. Fri Græsgang til 2 Køer og 6 Faar.

Som det fremgaar af ovenstaaende, var Damsholte Sogns Fraskillelse fra Stege da endnu ikke traadt i Værk. Paa Nyord var der vel ikke nogen kgl. Skole; men Børnene her nød Undervisning af en vis Jonas Andersen, der var oplært i det kgl. Waisenhus i Kbhvn.

2.

Præsten Nic. Jægers Sammenstød med Degnen Hans Drejer i Elmelunde.

Præsten Nic. Jæger i Elmelunde vil Læseren have lært at kjende af de tidligere meddelte Oplysninger om hans ihærdige Kamp imod Bøndernes »Sommer-Riden». De følgende Blade berette om en næsten ligesaa skarp Strid mellem Præsten og hans jevnaldrende, i Kampen næsten jevnbyrdige Degn, Hans Drejer. Om denne vides, at han 1720, 22 Aar gl., blev privat dimitteret til Universitetet (Johannes Jani Drejerus, immatrikuleret 20. Juli, fik Prof. med. Johs. Buchwald til Privatpræceptor). Siden blev han Lærer i Kalundborg og derfra kaldtes han 13. Maj 1727 af Biskop Worm til Degn i Elmelunde. Præsten i Kalundborg, Nordmanden Ejler Hagerup (senere Biskop i Trondhjem), synes at have anbefalet ham; overfor denne myndige Foresatte har han da formodentlig skikket sig vel. Men det gik ham, som det synes at være gaet flere Skoleholdere, at efter at han havde naaet sit Livs Maal og var bleven Degn, tog Ærbødigheden for den præstelige Foresatte betydelig af. Nok er, at Hans Drejer som Degn i Elmelunde blev sin Præst en Torn i Kjødet, som det ikke faldt let at faa trukken ud; men det kan jo heller ikke fordølges, at Hr. Nic. Jæger just ikke var af de Præster, som det var let at komme ud af det med. — Nok er det, at allerede Aaret efter Drejers Ansættelse paa Møen, var Striden i fuld Gang, som de efterfølgende Aktstykker ville vise.

Provst Jørgen Huulbech i Stege til Hr. Nic. Jæger.

Velærværdige Broder!

De særdeles store Enormiteter og Opsætsigheder, som er angifne at være af Degnen begangne imod sit Embede og mod Eders Velærværdigheds Person, dersom de blive hannem lovligen ofverbeviiste, saa blive de og anseet med

exemplair Straf. Eders Velærværdighed lader sig dog mærcke med dend Moderation imod ham denne Gang, i det De siunes, jeg kand give ham en Mulct til Paamindelse. Men som jeg ey har Magt at mulctere nogen uden ved publique Dom, og vel ey heller skulle agtes af saa opsætsig eet Menniske, saa siunes mig, at ifald min Tiltrættelse icke skulle (som jeg frygter) frugte, at hand vil lovlig stefnes og indkaldes til Dom at lide, da maa skee Stæfningen strax tør kaste ham under Lydighed førend videre Proces. Hand var ogsaa hos mig og gjorde sig meged reen; men som jeg strax giættede, der maatte endelig være nogen Skyld paa hans Side, næfnede hand nogle af de angifne Poster, hvorfor jeg erindrede ham baade [af] Loven og Landemodets Acter om hans Pligt og Lydighed, bød ham skaffe sin Præst sit Egteskabs Beviis, og i øfrigt at føje sin Præst som nærmest Øvrighed, om hand ellers vil vel fare. — Med Velsignelsers Tilynskning er Eders Velærværdigheds

Stege den 1 Decembr.
1728.

beredvilligste T.
J. Huulbech.

Provstestevning.

Jørgen Huulbech, Sogne Præst for Steege Meenighed og Proust paa Møens Land, gjør vitterligt, at for mig haver andraget Hans Velærværdighed Hr. Nicolay Jæger, Sogne Præst til Elmelunde Meenighed, hvorledis Degnen sammesteds, Hans Dreyer, skal i een og anden Maade baade inden og uden Kirken beviise sig meget u-ærbødig, u lydlig og opsætsig imod ham, at hand icke ved de Formaninger og Advarsler, hand har givet ham enten i Eenrum eller i Medhielpernes Paahør skal kunde formaa ham til at efterkomme det, Loven, Degnens Eed samt Monita Synodica ham tilforbinder, men bemelte Degn i visse Ting, den 2den og 3die Post angaaende i hans Eed, icke skal ville finde sig i viidere, end hvad som kand behage ham selv og rime sig med hans egen Forstand, Sind og Humeur,

hvorover saadanne Enormiteter skal være paafulte, som Sogne Præsten for at forekomme dend Forargelse, der af kunde tagis, finder sig paa sit Embedis Vegne højt forbunden til at lade loulig komme for Lyset. Thi haver Sogne Præsten begiært af mig saadan Degnens Væsen og utilbørlig Forhold at faa beviist. (Bemeldte Degn og en Del navngivne Vidner indkaldes derfor til at møde for en Provsteret i Kjeldbymagle Præstegaard den 17. December førstkommende »til et lovligt Provstevindnes Erhvervelse«).

Steege d. 8 Decembr. 1728.

J. Huulbech.

Provsteretsvidne.

Jørgen Huulbech, Sogne-Præst til Steege Meenighed og Proust paa Møens Land, med sine Assessorer Jens With, Sogne-Præst til Kioldbyemagle Meenighed, og Jens Engel, Sogne-Præst til Borrhe Meenighed, giøre vitterligt, at Aar 1728, Fredagen d. 17 Decembr. fremkom for Prouste-Retten i Kioldbyemagle Præstegaard Hans Velær-værdighed Hr. Nicolaj Jæger, Sogne-Præst til Elmelunde Meenighed, som hafde ved skriftlig Concept begiært een Provste-Stæfning til videre Forhør mod Hans Drejer, Degn til bemelte Elmelunde Meenighed. — —

Paa Degnens Vegne mødte Hans Sadolin fra Næs paa Falster, men blev afvist af Retten, fordi han ikke var beskikket af Øvrigheden. Da Degnen der efter blev kaldet for selv at høre de Vidnesbyrd, som aflagdes, undslog han sig for at møde. Imidlertid afhørtes Vidnerne lige fuldt. Blandt disse forklarede Corporal Morten Lund: Da han forleden var indbudt til en Trolovelse i Raabylille hos sl. Lars Spints Enke, kom han før Præsten, men Degnen var allerede kommen. »Den Tid Præsten kom, tog Vidnet imod ham og fulgte ham ind, hvorpaa Præsten blev staaende udenfor i Køkkenet for den Hede og Qvalms Skyld, som var i Stuen, indtil de havde taget af Kakelovnen. Derefter gik Præsten ind i Stuen, og Vidnet fulgte efter. Da saae

Vidnet Degnen siddende for Bordenden, smøgende en Pibe Tobak og havde sin Hat paa Hovedet, og hans Kjæreste (o: Hustrue) ved Siden hos ham, og saaledes blev han siddende, indtil Præsten begyndte at trolove Folkene, da han først stak sin Pibe ind og forvarede den hos sig«. Jesper Pedersen af Raaby vidnede følgende, om hvad der var foregaaet ved en anden Trolovelse: »Da Præsten kom ind i Stuen og hilsede alle, som vare forsamlede, stod Folkene op og hilsede Præsten igjen; men Degnen blev siddende for Bordenden med Tobakspiben i Munden og Hatten paa Hovedet, indtil Præsten begyndte sin Trolovelse, da han endelig stak sin Tobakspibe ind; men blev dog siddende under Trolovelsen for Bordenden som før«. Et andet Vidne, Mads Andersen i Hjertebjerg, berettede, hvad han paa et andet Sted havde set, »hvorledes Degnen har taget imod Præsten, som var til Hans Maarsens i Hjertebjerg, hvor de skulde om Aftenen holde Bøn og læse. Den Tid Præsten kom ind, stod Mændene, som vare forsamlede til Bøn, op imod Præsten, som hilsede dem; men Degnen blev siddende for Bordenden og smøgede paa en Pibe Tobak, indtil Præsten gik op til Bordenden til ham, da han endelig stak sin Pibe ind og gik ud fra Bordet og gav Præsten Sted at sidde, hvorpaa Guds Forretning begyndtes med Bøn og Læsning for de unge«. Et Par andre Mænd vidnede, at det var gaaet saaledes til »paa forbedrede Tid og Sted, hvor Præsten var kommen for at se efter, hvorledes tilgik med Læsningen«.

»Efter disse Vidner, som var ustævnede og mødte godvillig, blev fremkaldet et stævnet Vidne, nemlig Skoleholderen Jacob Rydal i Hjertebjerg, og ved Ed efter Loven med oprakte Fingre vidnede, at Tirsdag d. 16 Nov. sidst afvigt lod Sognepræsten Hr. Nicolaj Jæger Vidnet gaa op til Degnen Hans Drejer i Elmelunde med et Provstebrev og sidste Landemodets Acter, med Begjæring, at han vilde lade Provstebrevet komme bort til Borre, og tillige læse Landemodets Acter igjennem og holde sig dem efterrettelig.

Hvorpaa Vidnet kom til Degnen, som tog imod Provstebrevet, da han sad ved sit eget Bord og skrev; men Landemodets Acter tog han og imod og slængte dem bag ud af Haanden paa Bordet og sagde: dem har jeg læst en Gang tilforn. Derpaa stod han op fra Bordet og gik paa Gulvet at spadserere, og imidlertid han gik, gik han til Bordet, tog Landemodets Acter i Haanden, og med en vred Hu slog dem imod Jorden og spurgte: Monne Landemodacterne ikke skal til de andre Degne med? Hvorpaa Vidnet svarede: Jo, tager dem op og læser dem, saa ser I vel, at de andre Degne skal og have dem. Herpaa svarede Degnen og sagde: Jeg veed vel, hvad jeg skal gjøre i mit Embede; og gi'r ham Døden og Djævelen. Hvorpaa Vidnet sagde: Det kan I sige ham selv. Og derpaa svarede Degnen: Det tør jeg vel og«. Under denne Samtale sad Degnens Hustru, Charlotte Sophie, ved Sengen og spandt.

Præstens Medhjælper Niels Jensen i Østermark vidnede: »Torsdagen før den 1ste Søndag i Advent lod Præsten ham og den anden Medhjælper, Hans Olsen, kalde til mig, og da de vare komne, skikkede Præsten sin Karl, Jens Jepsen, op til Degnen Hans Dreyer om Bogen, hvorudi de indskreves, som skal gaa til Alters, og lod Degnen bede, at han skulde komme ned med til Præsten, hvorpaa Degnen kom efter Begjæring med Bogen. Saa spurgte Præsten Degnen ad, hvor han blev saa længe af med Bogen. Da svarede Degnen: Her har jeg den; jeg var her i Aftes i Byen at læse, og samme Tid havde jeg Bogen med mig; men, fordi det var saa silde, vilde jeg ikke gaa ind i Præstegaarden med den. Derpaa formanede Præsten ham i Medhjælpernes Nærværelse at læse i Byerne paa de Dage, som var tilvaret; og som han havde forsømt en Dags Læsning et Sted nylig tilforn, sagde Præsten, at han derfor skulde give til Mulkt 1 Mark, hvortil Degnen svarede: Ja nok. 2. Berettede Vidnet, at Præsten formanede ham (Degnen) at læse i Chorsdøren Bønnerne saaledes, som de staar foreskrevet, og intet lægge til eller tage fra, hvortil

Degnen intet svarede. 3. Berettede Vidnet, at Præsten formanede ham (D.), at han skulde lade Præsten vide, naar han sang paa det sidste Vers i Prædikestolen(!), hvorpaa Degnen svarede: Jeg formoder, at jeg maa blive ved min Sang. 4. Sagde Vidnet, at Præsten advarede ham at levere Kalk og Disk ned i Præstegaarden tillige med Kirkenøglerne. Kalk og Disk leverede Degnen, imidlertid Medhjælperne vare der, men ikke Kirkenøglerne. Hvorpaa Retten spurgte Præsten, om han siden den Tid har leveret Kirkenøglerne. Derpaa svarede Præsten, at han leverede dem næste Søndag derefter. 5. Berettede Vidnet, at Præsten spurgte Degnen, hvor han blev af med sit Ægteskabsbevis saa vel som og med sin Instrues Skudsmaal. Hvorimod Degnen svarede: Hun er ingen Landløbere, og vi ere ikke komne af Skarn. Derpaa svarede Præsten, han maatte ikke annamme dem til Alters uden Bevis, saasom det var imod Loven, og dersom I vil træde Loven under eder, saa gjør ikke jeg det. 6. Berettede Vidnet, at Præsten formanede Degnen til Rolighed og spurgte ham, om han kunde sige nogen Aarsag paa Præstens Side til det, han havde begyndt imod Præsten. Hvorpaa Degnen intet svarede, men tog sig paa Panden og stod, ligesom han smaasmilede derved. Endnu til Slutning sagde Vidnet, at Præsten foreholdt Degnen det Sprog af Guds Ord: Lyder eders Forstandere og viger dem. Men derpaa svarede Degnen intet. Ydermere erindrede Vidnet, at Præsten sagde til Degnen, at han ikke skulde vise sig som dem, der nylig havde taget ved Troen, men lade se, at han var kommen til den Fuldkommenhed, at han kunde lære andre. Hvorpaa Degnen sagde: Jeg har ikke endnu taget ved Troen. Og da Præsten sagde: det er ilde, svarede Degnen igjen: Jeg har ikke ret taget ved Troen. Den 2den Søndag i Advent næst efter maatte efter Vidnets Udsigende den anden Medhjælper, nemlig Hans Olsen, efter at al Sangen var udsjungen i Prædikestolen, træde ud af sin Stol i Kirken og gaa op for at advare Præsten, at det var nu Tid at gaa paa Prædikestolen; og,

som Hans Olsen var kommen op ved Choret, sprang Degnen endelig ud af Degnestolen for at gaa til Præsten. Retten spurgte Præsten ad, om han (Medhjælperen) var saaledes informeret, hvortil Præsten svarede, at den Tid Degnen ikke vilde love at vare ham ad, saa bad han en af Medhjælperne derom, som først kunde være rede, om de fornam, at Degnen ikke vilde«.

Den anden Medhjælper, Hans Olsen i Torpe, vidnede ligesom Niels Jensen. »Med disse tvende Medhjælpere vidnede de andre tvende Medhjælpere, navnlig Jens Brandt i Elmelunde og Hans Madsen i Hjertebjerg, ved Ed efter Loven, at dette er sket i Kirken nu tvende Gange, at Degnen ikke har villet advare Præsten, naar det var Tid at gaa i Prædikestolen«. — — — Niels Jensen vidnede under forrige aflagte Ed, at han var tilstede, den Tid Degnen fremstillede sig; og da Præsten ikke vilde modtage ham til Skrifte, bad han dem (Medhjælperne) drages til Minde, at Præsten vilde ikke annamme ham til Skrifte«. — — — »Sluttelig vidnede og bemeldte Medhjælpere, Niels Jensen og Hans Olsen, at iblandt andet, som Præsten senest 2den Søndag i Advent havde advaret Degnen om, var ogsaa, at han skulde holde sin Hund af Kirken, som ellers var vant at følges med ham i Kirken, hvorpaa Degnen svarede, at hans Hund var ikke i Kirken, og vilde Præsten ikke tro det, sagde Degnen, at Præsten kunde gaa ned og se ad. Samme Dag vilde han ikke bie og høre paa Præstens Formaning til ham«.

»Alle tilstæde værende Vidner svarede med ét Mundheld, da Præsten gjorde Spørsmaal til dem, at de aldrig i ringeste Maader vidste nogen Aarsag hos Præsten til Degnens Stridighed og Opsætsighed, men tilstode, at Præsten alletider har været høflig og god imod Degnen i alle Maader. Disse, som herom vidnede, vare de tvende Medhjælpere, saa vel som og Mads Andersen i Hjertebjerg, Hans Maarsen og Hans Andersen ibidem. Herpaa var Hr. Nicolay Jæger Provstevidne begiærende, og lovede dertil

at sende Notario stemplet Papir. At dette saaledes er passeret for Prouste-Retten før-anførte Tid og Sted, testerer

- J. Huulbech. J. With. J. Engel«.

(Udstedernes tre Segl findes paatrykte.)

Inden Præsten kunde faa dette Provstevidne udfærdiget og indsendt til Biskoppen tillige med sin Klage over Degnen, havde sidstnævnte set sit Snit til at komme Præsten i Forkjøbet ved Henvendelse til Biskop Worm i følgende snildt stilede Brev, der er skrevet samme Dag Provsteretten holdtes, og ved hvis Affattelse Degnen uden Tvivl har haft Bistand af den nævnte Hans Sadolin, der i sin Tid var »en stor, velkjendt og navnkundig Prokurator«¹⁾.

Høyædle og Høyærværdige Hr. Biskop,
Høybydende Herre.

Jeg maa iammerlig beklage mig og underdanigst andrage dend haarde Medfart, som Sogne-Præsten, Hr. Nicolay Jæger, mig tilføyer udi een og anden Efterstræbelse, da Gud skal være mit kraftige Vidne, hvor varlig jeg hannem omgaaes; men ikke desmindre har hand udi Eet og andet søgt at føre mig udi Fortræd, endskiønt ieg, saavidt mig mueligt er, har saaledes forrettet mit anfortroede Embede, at ingen Klage med Rette mig kand paasiges. Alt dette uagtet, saa haver hand indvæltet sig paa mig med een ubillig Proces, og mig for Prouste-Retten ladet indstefne efter denne Maade, som indlagde Copie af Stefningen yderligere forklarer, dend ieg underdanigst indsænder til Deres høyædle Høyærværdigheds naadigste Eftersiu²⁾, som bestaaer udi mange og store Beskyldninger; dog een fornemlig, at ieg beskyldes for min Eeds Overtrædelse; de andre lader ieg endda staae som løse; men dette, som angaar mit Brød

¹⁾ Im. Barfod, Den falsterste Gejstligheds Personalhistorie I, 191.

²⁾ En Afskrift af Stefningen til Provsteretten, dat. Stege 8. Decbr. 1728, findes vedlagt; dens Indhold fremgaar af ovf. refererede Vidneforhør. Indledningen er meddelt ovf. S. 450.

og Ære, er gandske utaaelig. Der ieg fik dette Stefne-maal, veed Gud, hvor ieg blev tilmode. Jeg eragtede at forsvare mig; og som ieg befandt mig gandske uforfaren i Rættergang og Procedur, søgte ieg Forsvar til min Tarfs Opagt; da, siden ieg ey paa Landet kunde faa nogen at tale udi min Sag, eftersom her paa Landet ikke findes nogen uden Sr. Lund udi Stege, der formedelst andet Forfald undskyldte sig, maatte ieg med stoer Bekostning lade hente fra Falster Land en Mand, nafnlig Hans Sadolin, som haver tient Een og Anden her udi Landet og er bekient snart af det gandske Lands Indvaanere. Dette Middel greb ieg til udi Hast, i den Tancke og Meening at nyde Forsvar. Men da Manden mødte for Rætten, gjorde hand Paastand, at Hr. Jæger ey burde tillades at yppe nogen Proces og Trætte mod mig, forinden hand først raadførte sig med sin Biscop. Men det vilde icke hielpe, og da hand ville forsvare mig, blev det benægtet; og da det blev benægtet, raadede Sadolin mig, at ieg ey skulle videre befatte mig med Sagen, førend ieg mig underdanigst bespurte hos Deris høyædle Høyærværdighed; og der efter gick ieg fra Rætten og ville ey inklade mig videre med Sagen. Da ieg gick fra Rætten, blev ieg beskicket af Rætten at skulle være tilstæde, medens Vidner blev afhørte. Men siden ieg ey finder mig capabel at svare eller staae udi Rættergang (hvorfra mig Gud naadelig bevare), reiste ieg til mit Hiem og begierte beskreven, hvad som maatte passere. Men omendskiønt ieg kand overbevise ham eet og andet med Vidnisbyrd, hvorledes hand mod mig handlet haver, saa vil ieg dog icke der med anfange, førend Deris høyædle Høyærværdighed der udi giver sin naadige Tilladelse, og paa det ieg videre kand demonstrere Sagens rette Omgang, er min underdanigste Bøn, at Hr. Jæger ey tillades videre mod mig at tentere, førend ieg Prouste-Vidne kand faa beskreven, og mig da, om Deres høyædle Høyærværdighed naadigst ville for got ansee, Sagen at prosequere med det Forsvar, som ieg antaget haver, da ieg nest Guds Hielp

fortrøster mig til at vise min Uskyldighed, der alt henstiller til Deris høyædle Høyærværdigheds naadige Anordning, ervartende udi dybeste Underdanighed Deris høyædle Høyærværdigheds naadigste Resolution, som skal være og blive til underdanigst Efterretning for mig fattige og fortrygte Mand, der med Længsel fortøver, hvorefter ieg mig skal rætte. Guds naadige Varetægt hvile over Deres høyædle Høyærværdigheds adelige Familie, er mit Ynske, der udi dybeste Underdanighed forbliver Deris

Underdanigste og Ringeste Tienere

Elmelunde d. 17. Decembr.

Hans Dreyer.

1728.

Udskrift: Høyædle og Høyærværdige Hr. Biskop Christen Willumsen Worm, Min Høybydende Øfrighed, i dybeste Underdanighed
à Kiøbenhafn.

Den Omstændighed, at Degnen saaledes var kommen Præsten i Forkjøbet med sin Fremstilling af Sagen for Biskoppen, og Provsterettens Afvisning af Procuratorens Paastand om, at Præsten ikke kunde yppe nogen Trætte mod Degnen, før han havde raadført sig med sin Biskop, synes at have indtaget Biskop Worm saaledes imod Hr. Jæger, at han siden var døv for alt, hvad denne fremførte, skjønt Præsten gjorde sit yderste for at nedkalde Straffen over den opsætsige Degns Hoved, som følgende Brev allerede kan vise:

Deres Eminence!

Høy-Edle Høyærværdige Hr. Biskop!

Høy-Gunstig Fader og Patron!

Jeg har undseet mig for at incommodere Deres Eminence med noget, som dette, i denne sørgelig Tiid, da Deres Eminence har taget saa stor Skade ved dend ulyckelig Ildebrand¹⁾, at eenhver Præst, som haver dend tilbørlig

¹⁾ Bispegaarden var brændt i den frygtelige Ildsvaade, der var over-gaaet Hovedstaden 20—23. Okt. 1728. Biskop Worm havde maattet søge Bolig paa Christianshavn.

Kierlighed til Dem, som vores Fader i Christo, kand icke andet end tage Deel deri, og icke gierne forøge Deres Eminences Bekymringer. Men naar Deres Eminence seer af indlagde, hvor høyt jeg er nødtvungen til at gjøre dette, saa formoder jeg allerydmygst, at De selv, ved at betragte dend Fornødenhed, mig henger ofver, haver mig undskyldt. Jeg vidner for den store Gud og Deres Eminence, at ieg saa uskyldig er kommen til denne Fortræd med min Degn, Hans Dreyer, at jeg end icke veed det allerringeste, hvori jeg skulle gived ham Aarsag; thi jeg har altid omgaaedes ham saa kierlig og høflig, at jeg aldrig [har] kundet vente mig noged andet af ham end det samme igien. Og dend gode Forsikring, det gav mig om ham, at hand var kommen fra saa god een Guds Mand som Hr. Haggerop i Callundborg¹⁾, gjorde det, at ieg i alle Ting omgickes ham som een Ven og Broder, fordi ieg ville hindre ham fra ont Selskab, at hand icke skulle blive forført; thi jeg haabede, at hand skulle gavned mig og dend mig betroede Meenighed meget. Men ieg tog mig icke vare for, at dend Myndighed, Hr. Haggerop førte, hafde været ham tienligere end dend Lemfældighed og Omgængelighed, hand fandt hos mig, som ieg skylder for at have været allene det, som har gjort ham dristig og fordærved ham. — Naar Deris Eminence gienemlæser følgende Documenter, da vil jeg nock sige, De aldrig kunde troet det om ham, dersom De icke nu saae det for Øjne. Og om nogen ville sagt mig, førend jeg lærte at kiende ham, at hand skulde været saaledis, ville jeg aldrig troed det; thi hand saae inted ud der til. Det første, jeg mærckte noged til ham, var ved Pintzetider nu seenist, at jeg hafde Eet af mine Børn til Daaben, saa bad jeg ham, hand ville gjøre mig dend Ære

¹⁾ Ejler Hagerup havde som Kapellan i Kvernæs i Trondhjems Stift været Medlem af den saakaldte «Syvstjerne», en Forening af pietistisk-sindede Præster under Thomas von Westens Ledelse, og var af denne Forening sendt til Kjøbenhavn, hvor han vidste at stille sine Sager saa godt, at han blev kaldet til Sognepræst i Kalundborg.

efter Forrætningen at komme ned til mig og hielpe mig lidet til Rette; men hand icke alleniste blev borte, men end og sagde til andre, som hand vidste de sagde mig det igien, at hand ville ingens Dreng være. Dette regnede jeg endda icke saa stort; thi ieg tog det op for een Eenfoldighed, at hand vidste icke bedre; men jeg hafde meere ont der af, at jeg skulle bedet ham der om og givet ham dend Mistancke, at jeg ville kaste nogen Vanære paa ham. Thi beviiste jeg mig der efter end meere høflig imod ham for at føre ham igien af de Tancker. Hand rejste til Siælland og var der eengang ofver een Maaned, en anden Gang ofver 2 Maaneder, i den Tiid hand vilde gifte sig, og jeg bar imidlertid Omsorg for hans Embede, at det blev forsiunet, endskiønt der icke var dend Ære i ham, at hand i sin Fraværelse skulle skreved mig eengang til, eller ved hans Hiemkomst tacked mig derfor; Men hand begyndte end meere Tiid efter anden, som hand ville raade sig selv, og ved een og anden Leylighed gav mig nocksom at forstaae, at hand icke ville dependere af mig, og som hand der hos slog sig til Raad og Fortrolighed med een vis Mand af hans Collegii Brødre¹⁾, saa frygtede jeg strax for Uraad og spaaede mig selv det, som nu er paafulgt. Dog havde jeg Taalmodighed og meente, at min Høflighed og Godhed imod ham skulle forhindred det at komme til nogen særdeelis Effect. Men saa begynte han, som Deres Eminence ville gunstigst behage at see i Proustevidnet²⁾, at blive saa grov, at ieg maatte skrive Prousten til, og hand raadte mig at tage dette Proustevidne, som og ydmygst følger Copie af Proustens Brev³⁾, samt en Specification paa de øvrige Poster, som Degnen har vist sig opsætsig i, og ere paa nye foruden de, som findes i

¹⁾ Degnen i Magleby, Villum Raun, der gjorde Præsten smst., Hr. Hans Aggerup, mange Bryderier.

²⁾ Se ovenfor, S. 451 ff.

³⁾ Se ovenfor, S. 449 f.

Prouste-Vidned¹). Nu veed Gud, jeg ville nødig Degnens Ruin og Fordærvelse, og jeg veed inted, hvad Raad jeg skal gribe til. Thi Meenigheden tager daglig Forargelse, og de iblant dem, som ere stridige og opsætsige, falder til Degnen og holder hans Partie. Og hvad store Ting er det icke til Forargelse for een Meenighed, at han imod Advarsel, uden at viise Beviis og Skudsmaal, ville stille sig frem til Altergang, og siden beskikke mine Medhielpere om det, jeg havde handled med ham, endda foruden de andre Poster, som hand har udviist sin Opsætsighed i, som er skeet i mange Ting hemmelig, naar jeg ingen Beviis har haft ved Haanden, hvilcke jeg derfor icke heller vil næfne. Nu har mange gode Gudsborn i Meenigheden, særdeelis Medhielperne, tilraad ham at gaae ned til mig; thi de vidste, jeg ville ham inted ont, og naar hand bad om Forladelse, saa gav jeg det efter alt sammen. Men hand har icke vildet. Hans Hustrue har ydermeere sagt, at hand aldrig skulle bede om Forladelse, saa lenge hendes Øyne saae Solen. Thi nødes jeg underdanigst at angive Sagen for Deris Eminence med underdanigst Begiering, De høy-gunstigst ville befale og resolve, hvorledis her med videre skal forholdes, baade saa vidt hans Opsætsighed angaar imod Embeded, og hans Uforligelighed, som hand i det øfrige fremturer i. Sidste Gang, hand stillede sig frem til Altergang imod Advarsel, hafde hand Dagen tilforn bestilt sig een Procurator, som jeg kand beviise med samme Procurators Brev. — Gud give Deris Eminence og Høy-Edle Familie eet lycksaligt, glædeligt og fornøylelig Nyt Aar.

Deris Eminces, •

Hiertebr. d. 29 Xbr.
1728.

Min Høy-Gunstige Patrons,
underdanigste og ærbødige Tiener

Nicolay Jæger.

¹) Se nedenfor, S. 462 ff.

Udskrift: Deris Eminence, Høy-Edle og Høy-Ærværdig
 Hr. Christen Worm, SStæ Theologiæ Professor Publicus et
 Facultatis Theologicæ Decanus ved det Kongel. Universitet
 i Kiøbenhafn, sambt Biskop over Siøllands Stift,
 allerydmygst à Kiøbenhafn!

Brevet var ledsaget af følgende Synderegister:

Specification paa eendeel fleere Poster, som Degnen
 Hans Dreyer endnu kand ofverbeviises, foruden dem,
 Proustevidned indeholder.

1. Dom. 2. Advent. nu seenist skickede hand Bud
 ved een Bondekarl af Elmelunde efter Vasa sacra, Brød
 og Viin.

2. Dom. 3. Advent. lod han sin Pige bære Vasa sacra
 samt Brød og Viin og Kirke-Nøglerne ned til een Mand i
 Hierteberg, nafnlig Povel Madsen, og hand tog det af
 Pigen og bar det ned til mit med Hilsen fra Degnen.

3. Een 14 Dage for Juul rejste hand ud af Landet
 ofver til Falster uden at lade mig vide det.

4. Første Juuledag ville hand icke lade mig vide, naar
 der var ringet anden Gang, og som jeg icke hafde noget
 Seyer-Verck, maatte jeg passe Tiden, som jeg kunde nogen-
 ledis vide.

5. Anden Juuledag da skeede det ligesaa. Thi tog
 jeg ham for mig, saa snart jeg kom i Kirken, og i Med-
 hielpernes Paahør endnu een Gang advarede ham om sin
 Pligt og formanede ham saa vel angaaende det som andet,
 at hand ville betencke sin Eed, eftertencke Landemodets
 monita og betencke sin egen Velfært, som jeg tilforne hafde
 sagt ham, og giøre, hvad jeg befalede ham. Hand svarede
 angaaende Kirketienistens Tiid, at det stoad i Loven, naar
 Præsten skulle gaae i Kirken. Saa svarede jeg ham: Det
 er jo Brug ofver alt, og har saa været i Eders Formænds
 Tiid, at lade Præsten vide, naar det er ringt anden Gang,
 sambt at lade vide eller forhøre, hvad der er at forrætte.
 Det gjør jeg inted, svarede hand, uden jeg seer høyere

Øvrigheds Befaling; og sagde derpaa: Drages til Minde, I Gotfolk, Præsten ofverfalder mig i Kirken. Jeg spurgte, hvor i det bestoed, jeg ofverfalt ham, efterdi jeg icke enten med Skiildsord eller andet hafde øved noged imod ham. Der til taug hand stille. Derpaa spurte jeg ham ad, hvad Vers hand idag ville siunge i Prædikestoelen, som inted var anført i Psalmebogen. Hand svarede: Ja! det vilde jeg og spørge Jer ad. Saa sagde jeg, at det Vers var brugeligt: Giv mig af din Barmhiertighed een christen Troe til Ende. Ja! Gud giv jer dend, svarede hand.

6. Nu igaar, som jeg sad og skrev paa disse Ting, kom 2de af Medhielperne om Morgenens ind til mig og sagde, at de hafde ofverlagt med nogle fleere Gudsborn, at de ville faae Degnen med til mig, og see, at de fick den Sag forligt, og at hand skulde rætte og bedre sig her efter. Og spurte derfor, om det var mig inted imod. Jeg tackede dem og berømmede deres gudelige Forsæt, og sagde til dem, at de maatte end hilse Degnen fra mig, at hand vilde komme ned til mig med dem, saa ville jeg for deres Forbøns Skyld og dend Glæde, de hafde gived mig med dend store Prøve, de der i viste af deris Christendom, forglemme ald den Sorrig og Fortræd, hand hafde giort mig. De gick derpaa op til ham, og hand kom ned til mig. Den Tiid hand kom, var hand eene; thi hilsede jeg ham, da hand kom ind, bad ham sætte sig ned og gav mig i Snack med ham for at give ham Leylighed at tale til mig. Omsider kom da Medhielperne og hafde faaet, som sagt, nogle fleere Gudsborn med sig, at de vare siu tilsammen. Den Tiid, de kom, sagde de strax deris Ærinde. Jeg svarte dem venlig og vel derpaa og spurte dem ad, om de tenckte, at jeg ville Degnen ilde. Hvertil de svarede: Det veed vi bedre, og dersom vi icke var forsickred om, at I ville hans beste, saa hafde vi icke turt giort dette. Hvor til jeg svarede: Ja Børn! for dend Glæde, I idag har giort mig, vil jeg eftergive Degnen ald Sagen, uden at give nogen Mulct, uden at bede om Forladelse, og uden ald

Straf i allemaader, dersom hand vil love mig, at hand vil rætte og bedre sig her efter, og saa skal Prouste-Vidned, som jeg har imod ham, være glemmt, hvilcked jeg vil lade indføre i Protocollen; men bryder hand saa igien, saa skal Sagen staae ham aaben for. Der til svarede Degnen. at saadant Forslag skyttede han inted om; hand begierte inted Forlig uden paa dend Maade, at jeg vilde lade indføre i Protocollen, at jeg hafde inted at klage paa ham, og Prouste-Vidned skulle være til inted. Der var siden icke eet got Ord hos ham at finde, men hand blev saa but og stutz i Ord og Geberder, og Mændene sagde, de aldrig skulle bede for ham meere, og jeg maatte gaae ud af Stuen paa det sidste for hans Munds Skyld. — — —

Hiertebr. d. 30 Xbr.

Nicolay Jæger.

1728.

Da Biskop Worm ikke forhastede sig med Svar, skrev Hr. Jæger paany:

Deris Eminence, Høy-Edle, Høyærværdige Hr. Biskop,
Høy-Gunstige Fader og Patron!

Jeg haver hidtil underdanigst afvarted Deris Eminences Resolution paa de Poster, som jeg forhen underdanigst har andraget angaaende Degnen Hans Dreyer; Og som det nu er een Maaned siden, og inted Svar fra Deris Eminence er kommen, Saa ansøger jeg atter Deris Eminence og underdanigst erindrer om dette foregaaende; Thi dersom Degnen endda siden ville ladet see nogen Bedring, skulle det gierne saaledis henfaldet uden at incommodere Deris Eminence videre der med. Men foruden de forrige angifne Poster, paa hvilcke jeg sendte Deris Eminence Prouste-Vidne og Specification, Saa har endnu bem.te Degn, for ræt at viise, hvorledis hand er sindet, nu seenist Nye-Aars Dag, da hand var buden til eet Barsel her i Byen, som jeg boer, om Aftenen gived sig i Juule-Leeg med Folcked, og er mig berætted, at i den første Leeg skal een af

Bønder-Qvinderne med ham ved Haanden, hun for, hand bag efter siungendes: »Her kommer Offer og her kommer Ædeling, og her kommer siu Mands Ædeling«, dantzed lystig omkring. Derpaa skal de [have] begynt een anden: »Vi skal op og skiære Haure, og hvem skal os dend binde? Det skal allerkiæreste min«. Og skal Degnen i samme Selskab været meget gemen og lystig. Hvor til een af Bønderne skal have sagt: »Lader Degnen gaae hid at sidde hos os, og icke gaae der; vil hand dricke eengang med, saa kand hand, og vil hand icke, saa kand hand sidde i Stilhed«. Hvad sligt kand giøre hos de Eenfoldige, som icke mindre antager Degnen for deris Lærer end Præsten, indstiller jeg allerydmyst til Deris Eminences dybsindige Efter-tenckende. De andre Ting angaaende, da bliver hand der i dend samme, og at det icke skulle blive mindre, da haver hand nu funden for Skick, at hand under Prædicken gaar og spaserer frem og tilbage i Choret med sin Hat paa, og op og ned af Kirckegulved, imedens jeg skrifter. Saa jeg høylig er forarsaged at klage og endnu som tilforn underdanigst at ansøge, at Deris Eminence gunstigst ville see der hen, at slig forargelig Væsen kunde ophæves. Thi forventer jeg underdanigst Deris Høy-Respective Resolution, og med underdanigst Respect forbliver

Deris Eminences,

Hierthebr. d. 25 Jan.

Høyærværdige Herres

1729.

underdanigste og skyldigste Tienere

Nicolay Jæger.

Da Biskoppen fremdeles forholdt sig tavs, forsøgte Hr. Jæger at trænge igjennem ved en Henvendelse til en Mand, der stod Biskoppen nær:

Høystærede Monsr. Ehlert¹⁾,

Meget fornemme gode Ven!

Det skal være mig meget kiært, at dette maa finde Ham i ald velbehagelig Tilstand. Jeg skrev ham til for

¹⁾ Johan Elert, der synes at have været Biskop Worms »Famulus».

14 Dage siden og lod vide, at jeg med samme Post hafde paa nye skreved Hans Høyærværdighed Hr. Biskopen til. Og som jeg icke endnu med sidste Post fick noged Svar fra Hr. Biskopen, og mon Amy icke heller selv har besvared mit seeniste, saa ville jeg gandske tienstl. fornemme, hvorledis det har sig. Gud forbyde, at Biskopen skulle være kommen noget til enten formedelst Svaghed eller dislige. Jeg ville og icke ynske, at sligt skulle være træffed mon Amy. Men imidlertid ved jeg icke, hvad jeg skal tencke, at det haler saa lang Tiid bort, inden de overleverte Sager angaaende min Degn blive expederede, hvor ofver Degnens Trodsighed icke alleneste fremturer, men hand bliver med hver Dag værre, alt fordi hand af saadan Forhaling tager Mod til sig, og er (som Folck veed at fortælle) i det Haab, at det skal svinde bort af sig selv og blive ustraffed. Thi hand meener, at Biskopen agter icke noget der af at være synderlig straf-værdig. Jeg kunde paa nye med denne Post tilmældet Biskopen een frisk Forseelse (om dend og er at beskrifve med saa mildt eet Ord) som Degnen her har begaaet, siden seenist jeg skrev, nembl: Dend Bog, han har antegnet deris Nafne i, som gaar til Skrifte, har hand forsætlig saa forklacked og ilde medhandled, som hand værst kunde. Adskillige Steder har han gandske udslættet Nafnene; for i har hand paa det første Blad giort een og anden Regning og prøved Penne; imellum Søndagene, at hand har ført Skriftefolckene an, har hand giort Regninger. Hele otte Uger er borte — — — og der jeg talte til ham der om i mine Medhielperes Paa-hør og Nærværelse, gav hand mig en Latter derfor, og svarte, hand skulle nock forsvare det, hand hafde giort. — — Sligt er een Sag af stor Betydenhed, som burde med Rætte andrages Hr. Biskopen. Men jeg vil bie dermed, til jeg faar først noged Brev fra Dem. Thi jeg er

eller Amanuensis, blev 1734 Præst ved Børnehuset (Tugthuset) i Kbhvn., og 1737 Sognepræst i Lomborg og Romb. Døde 1761.

meget beknyttet, hvad jeg skal gjøre, saasom Ordet gaar iblant Folck her paa Landet, at Biskopen icke skal være mig synderlig affectionered, og Gud maa vide, hvorfor; thi i mit Embede haaber jeg at staae min Prøve med mine Brødre, og for Resten veed jeg inted med mig selv. Det er sandt, jeg boer iblandt eet farligt Folck, som, naar de ey kan fordrage een Mand, ey skal skamme sig ved at legge ham det til, som aldrig er eller skeer, og det er deris Vaaben, de bruger imod eenhver, som vil gaae ræt frem, hvorfor de og søger altid at have Patroner, som staar til troende, hvilke de saaledis fortæller alleting, som de vil have det igien fortalt, at de kand berygte og undertrykke een retfærdig. Men Herren er Dommere, og det vil kiendes paa dem da. At give eet Exempel af deris Væsen, da veed Bønderne at fortælle og har det imellum sig her i Sognet (enten det er saa eller icke, maa Gud vide) at een Kiøbmands Kone i Steege skal have skrevet Magr: Morten Reenberg¹⁾ til, at hand skulle tale med Biskopen for Degnen. Og de meener, at Biskopen samt Magr: Reenberg skal tencke mig det efter, at min Broder laae i Trætte og Ueenighed med dem her inde paa Landet²⁾; thi det er fortalt Biskopen, at jeg skulle væred Author der til, hvilcked skulle blive een stor Hielp for min Degn, at jeg icke skulle komme langt med ham videre, end hand selv vilde.

Dersom disse Ting er saa, da vil Gud visselig straffe. Det er naturligt at sørge for sine; men Herren dømme mig, om jeg har væred Tilskyndere eller haft Behag i noget af min Broders Væsen, som icke var ræt; og derfor, som mon Amy selv veed, der jeg saae, han inted vilde ræt frem, og der var ingen Rættelse, saa har jeg gandske afsondred ham³⁾.

¹⁾ M. Morten Reenberg, Stiftsprovst i Kbhvn, havde tidligere været Sognepræst i Stege. Han var bekjendt som en stor Modstander af Pietisterne.

²⁾ Se ndf. S. 468. Provstens Brev af 2 Marts 1729.

³⁾ Denne Sags nærmere Omstændigheder ere os ubekjendte.

Men imidlertid skulle det meget forundre mig, om Hans Høyærværdighed, saa brav og fornuftig en Herre, skulle tage Troening paa det, een Mands Fiender siger, uden hand saae des clarere Beviis. Jeg har selv nogle Tiider opvacted i Hans Høyærværdigheds Huus, og hand har lenge kiendt til mig, førend jeg kom her. Jeg formoder og, siden jeg kom her, at have opført mig saaledis i mit Embede samt Liv og Levnet, at om det var end mine Fiender selv, saa ville jeg med frelst Samvittighed taale deris Ord, og de skulle icke beskiette mig. Men at de underminer mig, hvo kand tage sig vare for sligt.

Jeg beder derfor tienstl., at mon Amy, som jeg nu har gived den Opliusning, saa vidt her spargeris, at hand da ville tale med Biskopen endnu eengang og fornemme, hvorledis det har sig. Thi dersom det er efter det Rygte, her gaar, da skeer mig stor Uret, og kand aldrig forsvares, at een uskyldig Mand skal dømmes efter Snack uden Beviis. Og kand det da inted blive til andet, saa vil jeg indstille alleting til Gud, som dømmer rætfærdelig. Næst ald Velsignelses Erynskning med tienstl. Hilsen til Deris Elskel. Familie forbliver stedse

	Min Høytærede fornemme Vens
Hiertebr. d. 7 Febr.	tienstskyldigste Ven og Tiener
1729.	Nicolay Jæger.

Dette Hr. Jægers Forsøg paa at afnøde Biskoppen et Svar synes dog at have været forgjæves. Først da Provst Haulbech ogsaa tog til Orde, kom der et kort Svar. Her nu Provstens Brev:

Høyædle og Høyærværdige Hr. Biscop!

Anlangende dend uforligelige Stridighed, som endnu continuerer imellem Sogne-Præsten og Degnen til Elmelunde Meenighed, da i Anledning af Deris Høyærværdigheds Resolution (i dend Sag, som Christian Jæger for et par Aar siden hafde begyndt imod Degnen Willum Raun i

Maglebye, at jeg kunde ei nægte ham Stæfnemaal, men siden ikke maatte fare videre frem med Sagen uden Deris Høyærværdigheds Ordre) hafver ieg paa Hr. Nic. Jægers paastaaende udstædt imod forbemelte Degn i Elmelunde et Stævnemaal af Dat. 8 Decembr. sidst afvigt til Prouste-Rættens Vidne at høre, i tanke ved slig Stevnemaal tilforn at faae Degnen af Fryct bevæget til Forlig, foruden at molestere Deris Høyærværdighed med slig Uroe i disse bedrøvelige Tider. Hvorfor ieg ydmygst beder, Deris Høyærværdighed vil gunstigen tilgifve mig, om der er Forseelse i det uden Deris Høyærværdigheds Tilladelse udgifne Stævnemaal. Men som, disvær! Degnen siunes alt meere at bevæbne sig med Stridighed mod sin Sogne-Præst, hvilken derfor igaar har indsendt mig en Concept til en nye Stævnemaal, formeenende derhos, ieg skulle fare fort tillige med den før begyndte Sag, det ieg umueligen understaar mig, uden Deris Høyærværdigheds Ordre, saa tilbeder ieg mig ydmygst Deris Høyærværdigheds gunstige Resolution, hvorledes med disse Sager baade dend første og dend sidste skal forholdis, særdeelis efter som Uforligeligheden imellem Parterne voxer jo meere og meere forargelig. Med Velsignelsers Tilynskning er

	Eders Høyædle Høyærværdigheds,
Steege d. 2 Martii	Hr. Biscopens
1729.	Underdanige Tiener
	J. Huulbech.

Udskrift: Høyædle og Høyærværdige Hr. Biscop, Herr Christen Worm, Biscop ofver Sædlands Stift, Decanus S. S. Theolog. à Kiøbenhafn. Ydmygst.

Under 12. Marts 1729 svarede Biskop Worm paa Provst Huulbechs ovenstaaende Brev:

»Jeg ønsker meget gjerne, D.V. kunde se den Sag i Mindelighed afgjort imellem Sognepræsten til Elmelunde Menighed, Hr. Nic. Jæger, og Degnen sammesteds, Villum

Raun¹⁾; men naar det ej lader sig gjøre, saa kan D. V. ej nægte Degnen Stevnamaal, men faar paa lovlig Maade at fare fort med Sagen, indtil man ser, hvor hen vil.»

I Henhold til Biskoppens her udtalte Ønske blev der da gjort et Forsøg paa at tilvejebringe Forlig, som følgende af Hr. Jæger gjorde Udkast til et saadant viser:

Copie.

Propositioner til eet Forlig imellum
mig underskrefne og Degnen i Elmelunde
Hans Dreyer.

I Følge af hans Høyædle Høyærværdigheds Hr. Biskoppens Resolution, dat. d. 12 hujus, hvor efter hans Velærværdighed Hr. Prousten haver til i Dag for sig og Assessorer indkaldet mig og bem.te Degn for at see dend begyndte Sag imellum os forligt, vil jeg endnu tredie Gang, baade for at føye og lyde min Øvrighed, saa vidt billigt, saa og for at søge Fred, saa vidt mueligt, og endelig for at give gode Exempler i mit Embede, saa vidt skee kand, tilbyde mig kierlig imod Degnen, hannem i sine Forseelser at tilgive og eftergive, naar hand derimod sig tilforpligter og forbinder her efter at rætte og bedre sig i de Ting, jeg hidindtil har haft imod ham, som i efterfølgende Poster specificeres.

Angaaende Degnens Læsning for de Unge.

1. At Degnen icke understaar sig her efter Læse-Tiderne for de Unge i Byerne at forandre eller til anden Tiid opsætte imod den Orden, som eengang dermed begyndt er, med mindre hand lader mig vide det, og det skeer med min Villie og Tilladelse; thi det er skeet, at hand har opsat Læsningen til een anden Tiid, og jeg er kommen paa dend bestemte og sædvanlige Tiid at ville

¹⁾ Biskoppen har taget fejl af Navnet; Villum Raun var Degn i Magleby paa Møen, men for øvrigt en ligesaa stridbar Person, der ogsaa gjorde sin Sognepræst mange Bryderier.

fornemme, hvorledis dermed tilgick, men, fordi, Læsningen har været opsat, har maat umage mig forgiæves.

2. At Degnen icke her efter understaar sig efter eeget Behag at efterlade Tillysningen om Læsningen i Kirken; men naar hand haver Forfald eller lovlig Aarsag, hvorfor hand icke tillyser, da at lade mig det vide, og intet i slige Tilfælde at giøre eller lade uden min Villie og Tilladelse.

3. At Degnen icke her efter, hvor han kommer i Byerne at læse, sætter sig til smøge Tobak etc., førend Læsningen har Ende.

4. At Degnen her efter giver mig Fortegnelse ugentlig paa de forsømmelige iblant Ungdommen, at de kand blive afstraffede og holdes til at søge Læsningen des flittigere; thi det kommer paa mit Ansvar, at jeg haver Indseende, at intet deri forsømmes, som bør at skeep, og intet skeep, som icke sømmer sig.

Degnens Embede inden og uden Kirken.

1. At Degnen om Løverdagen her efter kommer til mig for at forhøre, hvad om Søndagen kand være at forrette, at ifald noget particulaire kunde forefalde til om Søndagen, det da kunde blive erindret, især om der kunde være Kongl. Forordninger af Prædikestolen at oplæse, Collecter at tillyse eller deslige, som ellers lættelig kand gaee een Præst af Hukommelse, som har saamange andre vigtige Ting at tænke paa; herhos at Degnen erindrer mig, hvad andet i Embedet kand forefalde, saasom Børnedaab, Kirkegangs Qvinder, Begravelser etc. Især efter Prædiken, at hand da minder mig paa, hvad der er at skeep, førend Messen skeep, paa det intet uordentlig skal indløbe. Hvad ellers hans Komme til mig om Løverdagen angaar, da, naar Vey og Vejr er ont, at det er ham vanskeligt at komme, skal jeg nok vide at finde mig deri, naar hand ellers i andre Maader bliver, som hand bør at være.

2. At Degnen i Kirketienesten retter sig efter Præsten, og naar der er to eller flere Psalmer beskickedede til een

Søndag, at hand da tager mig i Raad med sig, hvilken af dem hand skal siunge, paa det at Sangen og Psalmen kand svare til det, jeg har at forklare af Evangelio, og at Degnen ellers icke i noget sligt gjør, som hand nu paa nogen Tiid har giort, noget her efter paa fri Haand, som ham selv lyster.

3. At Degnen her efter varer mig ad ved det sidste Vers, naar Tiid er at gaae paa Prædikestolen.

4. At Degnen herefter indfører dem ved Nafn og Dag, som gaar til Skrifte, i dend ham af mig leverte og dertil indrettede Bog, og naar det er skeet, viser mig dend, at jeg kand vide, at alding er i Rigtighed i Meenigheden.

5. At Degnen om Mandagen giver mig tilkiende, hvo om Søndagen har ladet sig antegne til næste Søndag at gaae til Alters, paa det, om der kand være nogen, som have noget synderligt billigen at tage i agt, at jeg da kand vide dem og at lade ved Degnen kalde dem for mig.

7. At Degnen holder Kirken og Kirkens Ornamenteer reene og i skickelig og forsvarlig Stand.

8. At Degnen viser mig Tillysnings-Bogen og Bede-Seddelen om Søndagen, før Prædiken begyndes, at jeg maa see, hvad der er at tillyse, og hvem der er at bede for.

9. At Degnen icke lader Vasa sacra ved nogen anden affordre eller tilbagelevere; men self gjør det, paa det de icke skal komme i saadanne Hænder, som de icke kand betroes, at de enten skulle bruge Konst der med, eller giøre andet der ved, hvor af Fare og Forargelse kunde komme.

10. At Degnen icke her efter beholder Kirkenøglen længere, end hand bruger dend.

11. At Degnen, naar Præsten formedelst Jords-Paa-kastelse eller i slige Tilfælde kommer til Kirken, da lader sig finde tilstæde, i fald jeg kunde behøve ham i noget, og ligeledes at findes i Kirken om Søndagen, naar jeg kommer.

12. At Degnen herefter skal lade sin Spatzeren i

Kirken, saa vel naar der prædikes, som naar der skriftis, og ellers, saalænge jeg er der paa mit Embedes Vegne.

Degnens Lydighed imod mig.

1. At Degnen lader sig herefter sige af mig i de Ting, jeg paa mit Embedes Vegne hannem befaler, og ey paastaar at vil have høyere Øfrigheds Ordre.

2. At Degnen i dend Tieniste og Ærbødighed, hand er sin Sogne-Præst skyldig, foregaar andre herefter formedelst et got Exempel, og ey med meere Stridighed og Uærbødighed samt Ulydighed giver videre Forargelse.

3. At hand ey meere reiser sig imod mig med uhøflige Ord og Gebærder, naar jeg kand have noget at rette eller laste hos ham, enten det kand forefalde inden eller uden Kirken, og at hand kommer til mig, naar jeg skicker ham Bud, at jeg ey skal sende ham tvende Mænd¹⁾.

4. At hand icke tiere reiser ud af Landet²⁾ uden mit Vidende og Forlov.

Naar Degnen disse Ting lover at efterkomme og ubrødelig holde, saa fremt denne Sag ey igien skal staae ham aaben for, saa skal mine Prætensioner i det øfrige falde, og hvad hand hidindtil har forseet sig være ham pardonneret. Alleniste at hand, som jeg formoder hand icke skal vægre, og ey kand agtes for ubilligt, for min Meenigheds Skyld, som af hans forrige Væsen hidindtil har taget Forargelse, saavidt han har været mig stridig og ulydig, udi mine Medhielperis og de Mænds Nærværelse, som tilforn ville forligt Sagen, gjør mig en sømmelig Afbigt.

Dette foreskrevne jeg ærbødigt indstiller til Prousten, hans Assessorer og alle Retsindige, om jeg icke har budet saa christelig, kierlig og føyelig til, som jeg mest kand, og i fald Degnen skulle vægre sig dette at indgaae, da har jeg mig mine Prætensioner reservered, og begierer denne

¹⁾ D. e. retslig Beskikkelse.

²⁾ D. e. Møen.

Project tilbørlig af Retten paaskreven og siden i Acten indført. Jeg forbliver Velærværdige Proustes og Assessorers Hiertebr. d. 23 Martii ærbødigste og skyldigste Tienere
1729. Nicolay Jæger.

Conform med Originalen testerer Hans Drejer.

Man vil næppe undre sig over, at det faldt Degnen svært at indgaa paa de af Præsten her opstillede Forligsvilkaar, og at han derfor paany tog sin Tilflugt til Biskoppen, idet han indsendte Hr. Jægers »Propositioner« ledsagede af følgende Brev:

Høyædle, Høyærværdige Hr. Biskop,
Naadige Herre!

Udi dybeste Underdanighed indsender jeg til Deres Høyærværdighed een Project, Hr. Nicolay Jæger haver forfattet til Forlig imellum sig og mig, med min underdanig Erklæring til Deres Høyædle Høyærværdigheds naadige Eftersiun. Gud veed, hvor jeg skal redde mig fra ham; thi hand søger med sin sære Maade at føre mig til Oprørselse (hvorfra Gud endnu udi Naade haver bevaret mig), og derhos bruger hand dend Maade, at han tager altiid 2 à 3 Mænd, som skal tage vare paa mig, om jeg maatte fortale mig, og naar jeg vil tie, saa kalder hand det Uærbødighed, og vil jeg svare, saa er det Opsætsighed. Ja hand har ført Prouste-Vidne over mig om det, jeg aldrig har bedrevet; thi da jeg hafde antaget een Mand til mit Forsvar, blev hand icke tilstædt at tale, og dermed maatte jeg afvige. Nu vil det icke gaae mig bedre; hand agter at føre Dom paa mig. Jeg haver udi den Henseende allerunderdanigst indsent min Erklæring til Deres Høyærværdighed, at om De behagede, jeg skulle forandre min Declaration, da jeg udi dybeste Underdanighed det kunde efterkomme, paa det jeg uden Proces og Hr. Jægers Reservationer maatte udkomme af denne Sag; thi mine Kræfter formaar icke Bekostning at udstaae. Jeg ervarter udi

dybeste Underdanighed et naadigt Svar, og hvad Deris Høyædle Høyærværdighed naadigst behager at befale, skal udi dybest Underdanighed efterleves. — —

Elmelunde d. 29 Martii 1729. Hans Drejer.

Den i ovenstaaende Brev omtalte »Erklæring« eller »Declaration« fra Degnen, hvor i han gennemgaar alle Præstens ovenfor meddelte »Propositioner« og gjør sine kritiske Anmærkninger til dem, findes vedlagt (i Bispearkivet), men udelades her, da den ikke indeholder noget væsentligt nyt, men vel Degnens Forsøg paa at forsvare sig overfor de Anklager, som Præstens »Propositioner« direkte eller indirekte indeholdt imod ham, idet han dog — skjønt knurrende og med visse Forbehold — gaar ind paa at opfylde de Fordringer, som Præsten stillede, for at Forlig kunde sluttet. — Samtidig skrev Degnen til afdøde Amtmand Caspar Georg Moltkes Enke, Fru Ulrikke Augusta f. Hausman, paa Nygaard (nu Marienborg paa Møen), og bad om hendes Beskyttelse. Blandt andet ytrede han om Præsten:

»Da jeg kom hiem fra Sieland og hafde holt Bryllup med min Hustrue, anmældte jeg mig langt der efter, noget ofver et fierding Aar, at ville til Guds Bord, spurte hand mig ad udi Folkes Paahør, om jeg hafde løst mit Beviis. Da jeg svarede Ney, sagde hand: Jeg antager Eder icke; hvem veed, hvad det er for Een, I er kommen med. Dette maatte jeg gaa bort med. Endelig da jeg lod mit Beviis hente fra Sieland, at vi vare Ægte-Folk, og min Hustrue bar det ned til ham, overfusede hand hende og sagde: Dersom jeg vilde, da kunde jeg lade mine Karle prygle ham af, og andre flere Ord, som hun maatte bære grædende af Dør«¹).

¹) Denne Beskyldning mod Præsten bør vistnok ikke uden videre tages for gode Varer, da Degnen, om den havde været ganske paalidelig, vistnok allerede tidligere havde anbragt den i sin Klage til Biskoppen.

Da Brevet findes i Bispearkivet, har Fruen vistnok tilstillet Biskop Worm det, og det har vel bestyrket ham i hans Forsæt om ikke at lade det komme til Dom over Degnen. Ved Provst Huulbechs ihærdige Bestræbelse lykkedes det da at tilvejebringe et Forlig — paa Papiret; men Sindene vare ikke komne hinanden nærmere. Den 27. April 1729 kunde Provsten skrive til Biskoppen:

»Dend Sag, som var reyst imellum Sogne-Præsten til til Elmelunde Meenighed, Hr. Nicolai Jæger, og Degnen sammesteds, Hans Drejer, er efter Deris Høyærværdigheds Villie bragt til dend Forlig, at Degnen har underskrevet, alle de Poster her efter at efterkomme, som Sogne-Præsten har kundet med Billighed paastaae.«

Hvor lidet Forliget betydede, vil fremgaa af følgende Brev fra Hr. Jæger:

Deres Eminence,
Høy-Edle Høyærværdige Hr. Biskop,
Høygunstige Fader i Christo!

Gud bedre det! Der er ingen Omvendelse hos min Degn. Dend Tiid Deres Eminences Resolution kom, at De gjerne saae dend Sag imellum ham og mig i Mindelighed afgjort, da hafde jeg alt tilforn tilbudet ham trende Gange Forlig; men han foragtede det. Og førend vi kom dend siste Gang for Rættten, tilbød jeg ham Søndagen tilforn Forlig for min gandske Meenighed, at ville eftergive ham alle Ting, om hand vilde love Bedring og blive skickelig og føyelig. Men hand vilde icke svare mig derpaa, saa at gandske Meenigheden end forundrede sig. Dend Tiid vi kom for Rættten, da saa got som blev hand igien nødt Forlig paa; thi hand søgte icke der efter, men for Proustens Mellemlhandling, den gode gamle Mand, der gjorde fast det, Degnen kunde tilkommet, saa falt det da endelig ud dend Gang, som var dend femte Gang, til eet Forlig, hvilket Degnen meget lunken og kaaldsindig gick til, saa alle kunde icke andet end undre der ofver, som var der

hos. Men af indlagde maatte det gunstigst behage Deris Eminence at betragte Degnens Forligelighed siden. Thi dersom De gunstigst ville læse det igenem, befinder De, hvor stor Aarsag jeg har til at klage. Proustens Formaning og Paamindelser æstimerer Degnen lige saa lidet som mine. Jeg skrev nu Prousten anden Gang til om disse Ting i gaar, og venter, at siden jeg intet Svar har faaet fra ham i dag, hand da med denne Post andrager Sagen for Deris Eminence. Thi haver jeg dristed mig til at stille Deres Eminence alting omstændelig for Øyne, i Forhaabning at naae een god og gunstig Resolution. Thi dersom denne Degn skal saaledis uhæmmet lades sin egen frie Villie, er det stor Synd, og dersom Deres Eminence skulle lade det ustraffed, da veed jeg icke, hvad jeg har giort eller forseet mig, at Deres Eminence saa aldeelis vil give mig til Priis fremfor mine Medbrødre. Dog gjør jeg mig de stadige Tancker og ydmygst formoder, at Deris Eminence icke taaler, at mit Embede skulle lide nogen Foragt. Thi vel er det stort, at Degnen haver betient sig af een Helligdag til sin Skovning, men jeg meener, det er endnu større, at da jeg tillige med mine Medhielpere hafde ham for, og jeg paamindte ham, at hand da foragtede Paamindelsen; thi det er jo at foragte Embedet. Og Deris Eminence kand mærke, hvad Indpas hand har faaet hos Meenigheden, siden hand kand faae dem til hvad hand vil. Hand og hans Kone har vundet saa meget hos de fleeste med een Drick Brændevin i Vinter, soim jeg icke har vunden med alle de Guds Ord, jeg har talt til den. Og saa snart hand hafde refereret dem, at jeg ville have ham straffet for Sabbats Ofvertrædelse, har de proclameret, at om hand skulle komme i Mulct, ville de lægge sammen og give Mulcten for ham. Nu lader jeg ydmygst alleting til Deris Eminences høygunstige Resolution, om det maa være mig tilladt lovlig at tiltale ham, efterdi ingen Bedring er hos ham.

Forrige Gang hafde hand sat i Steege (som spurtes her ud paa Landet) og giort Ord af, at dersom Prousten

intet kunde skaffe mig Resolution fra Bispen, fick jeg ingen — med meere andet sligt, som jeg icke vil incommodere Deris Eminence med. Jeg forbliver med ydmygelige Forbønner til Gud for Deris Eminence,

Høyet-Edle, Høyærværdige Faders
 Hiertebr. d. 31 Maj gandske ydmyge og ærbødige Tiener
 1729. Nicolay Jæger.

Vedlagt findes Hr. Jægers »Optegnelser paa Degnens Hans Dreyers nye Opsætsigheder« udgjørende henved 4 tætskrevne Foliosider, der vise, at Degnen kun lidet bekymrede sig om at holde sig Forliget efterrettelig, og at Præsten nu som før var tilbøjelig til at optage alt, hvad Degnen gjorde eller undlod at gjøre, i den værste Mening. Men man kan forøvrigt ikke nægte, at Degnen jo virkelig satte Præstens liden Taalmodighed paa haarde Prøver. Som Exempel kan anføres den 5te af Præstens Klageposter:

»Nu sidst dend Almindelige Faste-Bededag, da hand kom ned til mig, var hans Hilsen denne: hand gick, da hand kom ind, op til Bordet at tage Kirke-Nøglen, og som hand gick, knæppede sine Skoe-Hæle mod hver andre. Jeg gick paa Gulved læsende i een Bog og vidste icke, hvad det var, førend jeg saae mig om. Thi skammede jeg mig og gick tilbage igien fra ham, hvorpaa han vendte Hovedet ofver Axelen til mig, og ræt i een fuld forbistred Hue fick disse Ord udpressed: Det er ringt anden Gang. Ellers er det sædvanligt, at naar hand hører, jeg lucker Sacristie-Døren op, saa gaar hand ned af Kirken, som hand veed da, min Kone og kommer. Og saa snart hun kommer ind i Kirken, gaar hand imod hende og spytter. Min Broder, som er Student og hos mig¹⁾, da han forleden eengang gick til Skrifte og kom at gaae ind i een Stoel, hvor

¹⁾ Formodentlig Adolf Jæger, der 1725 var bleven Student fra Herlufsholm og senere blev Præst i Munkebjergby og Bromme († 1756). Se Wiberg I, 153. Leth og Wad, Dimitt. fra Herlufsholm S. 89.

Degnen stoed uden for, hilsede han Degnen: God Morgen; men fick til Giensvar: Hvad for god Morgen, du Skurck og du Sluppert. Her troer jeg, at eenhver skal tilstaae mig, at der behøves stor Taalmodighed, at mand icke skal forgribe sig paa saadan eet Menniske. Thi sligt bruger han alleniste, naar ingen Vidner er ved Haanden«.

Saa vidt man kan se, har Biskoppen ikke taget nogen Notits af Hr. Jægers lange Klagemaal over Degnens »Op-sætsighed«. I et Brev af 14. Juni 1729 til Biskoppen ytrer Præsten nemlig:

»I øfrigt vil jeg ydmygst bede Deris Eminence ey vil fortryde, at jeg icke haver kundet undlade at give Deris Eminence til kiende Degnens her ved Steden, Hans Dreyers, Væsen. Jeg hafde først angived det for Prousten; da hand intet ville straffe der ofver, haver jeg d. 31 May næstafvigte angivet det for Deris Eminence. Vil De see igiennem Fingre dermed, jeg kand gjerne¹⁾«.

Det maa efter det foreliggende synes tvivlsomt, om Præsten virkelig »gjerne« fandt sig i, at Sagen mod Degnen døde hen. Imidlertid synes der dog senere at være indtraadt roligere Forhold. I ethvert Tilfælde blev Degnen i sit Embede, og der forekommer, saa vidt vides, ikke senere Klager over ham, men derimod Vidnesbyrd om, at han — saavidt man kan se — uden Knurren har gaaet Præsten tilhaande i hans Embede. Han var endnu i Live i Dec. 1748, da han aflagde Vidnesbyrd i en Sag, der da førtes mod Hr. Jægers Eftermand i Elmelunde.

¹⁾ Det Brev, hvoraf ovenstaaende Brudstykke er taget, viser forøvrigt, at Præsten paa den Tid følte sig dybt krænket over den Maade, hvorpaa Biskoppen (i et Brev af 11. Juni 1729) havde optaget en Begjæring fra ham om at gjøre Indskud i den gejstlige Enkekasse, i hvilken Sag Biskoppen da vistnok ogsaa har gjort den fattige, men utvivlsomt redelige Mand Uret, idet han insinuerede nogen uredelig Hensigt hos ham med Hensyn til den Sikkerhed, der skulde stilles for Kapitalens Erlæggelse paa et senere Tidspunkt.

Degne og Skoleholdere paa Møen

1728—50.⁴

(Slutning).

3.

*Søren Clausen Riber, Skoleholder i Tjørnemark og senere
Degn i Elmelunde.*

Viser Degnen Hans Drejer i Elmelunde os Billedet af en besværlig Personlighed, der dog maaske under en mere sagtmodig Præst kunde have gjort sin Gjerning uden Anstød, saa fremstiller den i Overskriften nævnte Mand os Billedet af en disse brave og flittige Skoleholdere, som der ikke synes at have været saa faa af paa Møen i det Tidsrum, som her sysselsætter os. Det følger imidlertid af sig selv, at en tro og samvittighedsfuld Lærers Gjerning ikke giver saa megen Anledning til skriftlige Optegnelser som en Mand, der har ligget i Strid med sine overordnede. Det er mest af Ansøgninger om Forfremmelse og af de dermed følgende Vidnesbyrd, at vi lære saadanne at kjende, der ellers til daglig i Stilhed passede deres Gjerning, og, saa vidt det stod til dem, søgte at holde Fred med alle Mennesker.

Om Søren Clausen Riber faar man strax en meget tiltalende Forestilling ved følgende Anbefaling fra Provsten paa Møen, tidtnævnte Hr. Nic. Jæger:

»Det skønne Testimonium, som 1731 er givet nærværende hæderlige og vellærde Studioso Søvren Clausen fra sin Rector, Magr. Falster i Ribe, det gode Lov og

Skudsmaal, ham siden er givet, nu af Borgmester Frausing i Ribe, hos hvem han 2de Aar har haft Condition, nu af Sognepræsten Hr. Eilskow i Aal, hvor han paa 5te Aar har tjent, haver han godtgjort her paa Møen ikke at være ham givne ufortjente; thi hos os, hvor han i Borre Menighed nu paa andet Aar har forrettet Degnens Embede, haver han vist saadan Flid og Christendom, at jeg ved sidste Visitats hjertelig glædede mig over den velsignede Frugt, Gud havde givet ved hans Tjeneste, hvorover jeg hjertelig ønsker ham at naa det Maal, han sigter til; thi han er det værd, hvilket jeg med god Samvittighed kan forsikre.

Stege d. 10. Novbr. 1739.

Nicolaj Jæger«.

Foranførte samt en varm anbefaling fra Præsten J. Engel i Borre har været Bilag til en Ansøgning fra Søren Clausen om at maatte søge Degnekald, skjönt han ikke havde været »Skoleholder«. Inden han dog havde faaet Svar paa sit Andragende, indgik han paa egen Haand en Overenskomst med den svagelige Degn Conrad Ratchen i Borre¹⁾, hvis Medhjælper han havde været. Ved denne Overenskomst afstod Ratchen sit Embede til Sør. Clausen, mod en aarlig Affindelsessum, idet sidstnævnte tillige forpligtede sig til, efter Ratchens Død, at yde hans Enke en lille Pension og at tage sig af hans yngste Søn. Denne Kontrakt er dat. 1. Marts 1740. Da den blev indsendt til Biskop Herslebs Stadfæstelse, svarede han den 2. April s. A. under ét baade paa Søren Clausens Andragende om Ret til at søge Degnekald og paa Begjæringen om Stadfæstelse paa Afstaaeisekontrakten, saaledes som følgende Brev til Provst Jæger viser:

¹⁾ Allerede 1730 havde denne været saa syg, at man mente, at hans Embede snart blev ledigt, som det ses af et Andragende til Biskop Worm fra Student Henrik Noorman, der i henved 3 Aar havde været Skoleholder i Ebbelnæs, Stege Landsogn, og nu ønskede at komme i Betragtning, om Borre Degnekald blev ledigt, da Degnen der, Conrad Ratchen, var bleven farlig syg (dat. 22. Febr. 1730). Provst Morten Reenberg, der tidligere havde været i Stege, havde ogsaa en Klient, som han ved den Lejlighed gjerne ønskede bragt i Borre Degnekald (s. K. S. 4. R. II, 316).

»Herved vil jeg lade D. V. vide, og bede, at De vilde give det vedkommende tilkjende, at jeg har erholdet Skrivelse fra H. Exc. Hr. Geh. Konf. Raad og Obersekretær v. Holstein, at Hs. Kgl. Maj. mundtligen har resolveret paa Studiosi Søren Clausens allerund. Memorial, at i Henseende til de gode medfulgte Attester vilde Hs. Maj. allern. tillade mig at reflectere paa bemeldte Søren Clausen, uagtet han ikke var Skoleholder, at employere ham til Degnekald i nogen forefaldende Vacance, hvilket jeg og hos mig selv har antegnet i det Mandtal, jeg holder over Skoleholderne, og naar han i den Station forholder sig trolig og flittig, og har tjent derudi som en anden Skoleholder, da skal jeg ganske vist bruge den mig givne Tilladelse og employere ham. Men efter at dette var sket, blev mig indleveret en Afstaaelses-Kontrakt mellem Degnen i Borre og bem. Søren Clausen, at den første skal beholde alle Kaldets Indkomster og give den anden 24 Sldr. med Kost og Underholdning, mod at den anden straks skulde beskikkes til Degn og af mig dertil voceres. Men den Kontrakt approberer jeg ingenlunde; thi dersom det kom i Moden, saa blev det et skjønt Mojen til at eludere kgl. Forordninger, udelukke Skoleholdere, og betage mig mit frie Valg og Billighed i at skjønne paa dem, som arbejde troligen; hvorfor det aldrig af mig skal tilstaa, som projudicerligt baade for mig og Skoleholderne, og i mange Maader skadeligt. Den gamle Degn kan gjøre Accord, som han vil, i sit Live, dertil har han Frihed i Loven; men hvem der skal have Kaldet efter ham, det er ikke hans Sag, men min. Vil han afstaa, da skal han sige sine Vilkaar og afstaa til mig, som da skal skaffe ham Vilkaar og besørge Kaldet, og naar han endelig vil afstaa til en Skoleholder, som har tjent sin Tid ud, da maaske jeg noget reflecterede derpaa, sær om jeg ikke selv vidste nogen bedre. Thi i de smaa Tjenester, jeg har at raade over, vil jeg lukke Øjnene for alle Absigter, Recommendationer og Kunster, men efter min Samvittighed kalde dem, som jeg holder bedst meriterede og dertil berettigede; saa maa og

Søren Clausen lade sig nøje dermed, at han skal agtes lige med Skoleholdere, og derfor først tjene den Tid, som er Skoleholdere paalagt, og derudi distingvere sig med Flittighed og Frugt at gjøre. — —

P. Hersleb«.

De skarpe Udtryk i Slutningen af Biskoppens Brev om »Absigter, Recommendationer og Kunster« ere næppe foranledigede ved Provst Jægers og Pastor Engels Anbefalinger for Søren Clausen, men turde finde deres Forklaring i, at Hofpræst Bluhme, der stræbte efter at blive den egentlig raadende i alle gejstlige Embedsbesættelser, ogsaa havde villet være med til at bestemme, hvem der skulde være Degn i Borre. Noget saadant synes nemlig at fremgaa af følgende Brev fra Provst Jæger. Men det var at røre Biskop Hersleb paa hans ømmeste Sted, om man antydede, at nogen anden end han selv — og mindst af alle Bluhme — skulde være den afgjørende i Sager, der laa under Biskoppen.

Deres Eminence (osv.)!

For Deres Eminence haver jeg underdanigst at anmelde, at forrige Sogndegn til Borre Menighed her paa Møen, Conrad Ratchen, d. 7de hujus, som var i Torsdags, Klokken mellem 3 og 4 om Morgenen, ved Døden er afgangen.

Dagen efter, som var Fredag, haver jeg erholdt D. E.s højstærede af 2 hujus, hvis Indhold jeg efter Befaling har givet Studios. Søren Clausen tilkjende, saa vidt ham angik; det han annammede med stor Glæde og takkede Gud for sin forunderlige Forsyn, samt D. E. for sin store Gunst og Bevaagenhed. Han vilde derpaa rejse for at forsøge, om D. E. ikke skulde blive ham saa naadig at lade ham succedere Manden. Men der jeg hørte, han havde ikkun 4 Rdr. i Behold af sin Løn, raadte jeg ham fra. Han vilde da gjort en Suppliqve færdig til D. E., hvilken jeg underdanigst skulde recommenderet. Men jeg raadte derfra; thi jeg veed, det er intet sligt, som D. E.

anseer; saa haver D. H. ogsaa altid nok at læse og have Øjne udi. Dermed lod han sig befalde og venter nu paa, hvad Gud videre vil gjøre; haabende det bedste, efterdi han seer Guds faderlige Forsyn og D. E.s store Bevaagenhed.

Hvad den indsendte Contract angaar, da, at D. E. ikke skal fatte de Tanker om mig, at jeg vilde omgaas D. H. med nogen Spidsfindighed eller Underfundighed, maa jeg gjøre det, som jeg ellers ikke gjerne gjorde, nemlig jeg sender underdanigst Hr. Pastor Bluhmes Brev in Originali¹⁾, hvoraf D. E. erfarer, at sligt ikke har været mit Raad, som jeg heller ikke for det samme vilde skrive paa Contracten. Thi de raisons, D. E. rejicerer saadan Contract med, ere saa rigtige som retsindige, og jeg kan ikke nægte, at jeg jo var af samme Tanker. Imidlertid beder jeg underdanigst, at D. E. ville holde mig samme Brev tilgode. — —

Stege d. 13. April 1740.

Nicolaj Jæger.

Skjønt Provst Jæger havde fraraadet Stud. Søren Clausen at indgive nogen Ansøgning, saa gjorde han det alligevel, og den er dateret: Borre 13. April 1740. Han oplyser heri: »Jeg har sustineret Examen Philosophicum, men kan for min Fattigdoms Skyld ikke bringe det højere og videre«; han har haft forskjellige »Conditioner«, fra hvilke han har gode Vidnesbyrd. Nu beder han ydmygelig, at Bispem vil gjøre vel »baade mod mig fattige Karl, som slet ingen har at fly hen til, og mod den stakkels Enke, som her er og sidder med sine smaa uopdragne Børn i en slet og jammerlig Tilstand, som jeg har lovet aarligen at ville give noget til hendes Børns Underholdning, ifald Deres Eminence vil naadigst lade sig af Medynk over os begge bevæge til Bønhørelse«.

Biskop Herslebs Svar, stilet til Provst Nic. Jæger, er af 23. April 1740 og lyder, som følger:

¹⁾ Findes nu ikke vedlagt. Om Bluhmes Forbindelse med Jæger, se ogsaa J. Møller, Mnemosyne IV, 418.

Jeg forsikrer D. V., at jeg er ret empfindtig selv derover, at jeg ej denne Gang kan hjælpe Substituten Søren Clausen til Borre Degnekald, i Henseende til det gode Vidnesbyrd, D. V. giver ham, og at det svier i mit Gemyt, at jeg skal slaa ham det af, efterdi han har gjort sig Facit og Haab derom; ja, at jeg ønskede, at jeg havde faaet positiv kgl. Ordre, at han skulde have det første vacante, eller det selysamme Degnekald; thi endskjønt jeg da vel holdt det for Uret og fornærmeligt for Skoleholderne, og ondt Exempel, saa havde jeg dog da kunnet gjøre det uden at krænke min Samvittighed eller gjøre noget imod mit bedre Vidende; men nu at vocere ham, da mig ikkun er tilladt at reflectere paa ham som paa en anden Skoleholder, nu da han ikkun har tjent et Par Aars Tid som Substitut, hvilket er blot en privat Tjeneste, da der ere de, ikke alene i Stiftet, men i Herredet selv, som har været Skoleholdere 12 á 13 Aar, det var aabenbart imod min Samvittighed og bedre Vidende, hvilket Gud skal bevare mig for at gjøre, saa og imod kgl. Forordninger; og naar jeg selv var Skoleholder, vilde jeg i Sandhed klage derover og angive Bispen for Kongen, og, dersom saadanne Exempler fik Fremgang, saa maatte det være slette Personer, som vilde være Skoleholdere. Altsaa tænker jeg at give dette Degnekald til én af de tvende gamle studerede Skoleholdere, enten Anders Gottorp i Tjørnemark, hvilken skal være det nærmest, i Henseende til det gode Vidnesbyrd, han har af D. V., dog at forstaaa, om han kan legitimere sig at være virkelig Student; thi jeg maa melde dette derhos, at det er mig sagt, at han aldrig har været Student, ikkun gaaet i Skole, været i 5te Lectie, og derpaa qviteret. Altsaa vilde D. V. behage den Sag at undersøge nøje, og at han skal sige nøje, hvad Aar og fra hvilken Skole han deponerede, at jeg kan lade efterse i Matriculen, om han er Student. Da, naar det befindes, og han har de Requisiter, som Forordningen fordrer af Degne, skal han have Kaldet. Men skulde han ikke være Student, da

bliver Henrik Normann i Ebbelnæs den nærmeste, som og har tjent over 13 Aar; men om ham drager jeg stor Betænkning, uden han kan fortjene bedre Vidnesbyrd nu af D. V. end til Nytaar; thi der finder jeg ham kun maadelig anskreven i tvende Aar; dog har D. V. givet ham nogenledes god Attest, da han søgte Degnekald. Kan der da være Forbedring hos ham at vente, og nogenledes tegner til, at han forbedrer sig, da vil jeg ikke gjerne betage ham den Ret, som hans lange Tjeneste har forhvervet ham. Hvilken af disse tvende, som nu kan faa Degnekaldet, saa kan Clausen tage den Skole igjen, da jeg skal hjælpe ham, det snarest muligt er, og han ikke skal bie til sin Tour; thi det var Synd; men saa snart han har tjent de Aar (indberegnet hans Substituttjeneste), som Forordningen tilholder, saa skal han beforders; ja, dersom Gottorp ikke er Student, og Normann nu hjælpes, saa ingen af de ældgamle studerede Skoleholdere er ham i Vejen der paa Landet, saa skal han virkeligen faa det første ledig vordende Degnekald der paa Landet. Jeg kan da denne Gang ikke sige noget vist, hvem der skal være Degn i Borre, førend jeg faar Oplysning om disse tvende benævnte, som og ingen af dem skal rejse herover til Examen, før jeg nærmere siger til. — —

P. Hersleb.

Provst Jægers Svar paa foranstaaende Brev lyder saaledes:

Deres Eminence (osv.)!

I underdanigst Følge af D. E.s højtærede af 23. hujus haver jeg haft Skoleholder Anders Gottorp for mig, at vide af ham, baade hvad Aar og fra hvad Skole han er deponeret. Men som Sagen ikke er aldeles ren, som jeg havde formodet, og han klager over Professor Frølund, samt beraaber sig paa Justitsraad Gram, og mener dog tilstrækkelig at legitimere sig, at han A° 26 er inscriberet, saa haver jeg paa hans Begjæring til den Ende og tilladt ham at rejse derom. Er det nu muligt, at han legitimerer sig

at være virkelig Student, haver jeg D. E. underdanigst at takke, at han maa nyde dette Brød; thi han sidder med fem umyndige smaa Børn temmelig haardt knyt, og har været tro i det lidet. Og da skal Clausen nyde hans Plads igjen, indtil Gud giver D. E. Lejlighed og i Sinde at promovere ham videre. Men skulde Gottorp ikke legitimere sig at være virkelig Student, vil jeg dog underdanigst bede, at D. E. ser Menigheden forsynet med en bedre Person end Henrik Norman, som kunde blive god nok, hvor der var en Præst, som kunde vække ham op, manducere ham, give Agt paa ham og drive ham; thi han er et bøjeligt og føjeligt Gemyt. Men saadan som Tilstanden er der, den D. E. allerede har en Idé om, saa ser jeg det ikke Gavn for denne Menighed, om D. E. kaldte ham. Hvor med jeg dog hverken vil imodstaa Guds Raad, eller modsige den Myndighed og frie Villie, D. E. deri haver, men alene underdanigst saa vidt aabne mine Tanker, at jeg maa have en god Samvittighed, forblivende (osv.)

Stege d. 29. Apr. 1740.

Nicolaj Jæger.

Efter at And. Gottorp selv var kommen til Kjøbenhavn, lykkedes det ham at tilvejebringe følgende Bevis:

At Sr. Andreas Gottorp, Skoleholder i Tjørnemark paa Møen under Stege Bys Sognekald, d. 19. Julii Anno 1726, Rectore Frølundio, Decano Philosophiæ Dn: Johanne Grammio, efter ustandne Examinibus blandt Studenterne er indskreven og saaledes findes udi Decami Bog indført, testerer efter Begjæring

Kjøbenhavn d. 3. Maj 1740.

J. P. Anchersen, Dr.

Da Hindringen for Gottorps Ansættelse saaledes var fjernet, blev han kaldet til Degn i Borre (i hvilken Stilling han forblev til sin Død 4. April 1762), medens Søren Clausen, der senere altid kaldes Søren Riber, blev Skoleholder i Tjørnemark i Stege Landsogn. Han søgte 1744 at blive

Degn i Magleby, men forgjæves, skjønt Provst Friedenreich i Stege anbefalede ham varmt. Biskop Hersleb havde ganske vist lovet at tage sig af ham, som Tiden gik, og det mærkedes ikke, at Biskoppen tænkte paa Opfyldelse af sit Løfte. Den fattige Skoleholder, der imidlertid havde faaet en stor Familie at sørge for, indgav da følgende Andragende til Biskoppen:

Deres Eminence (osv.)!

Naar Barnet mangler Brød, søger det med ydmyg Bøn Faderen derom. Saa tvinger Mangel mig til, som et Barn, i allerdybeste Ydmyghed at indskyde mig for Deres Højærværdighed, som den store Gud, af hvilken al Faderlighed nævnes, har sat som en Fader paa Jorden at uddele Degnebrød til os fattige Skoleholdere her i Stiftet, hvorfor jeg fattige Skoleholder fordrister mig til at klage min Nød for D. H., da jeg nu paa 8de Aar har baaret Skoleembedets Byrde udi Tjørnemark Skole udi Stege Sogn, og sidder daglig 7 Munde i disse besværlige Tider, da Kornet aarlig har været dyrt, og Indtægterne kun faa og smaa, hvorfor jeg i allerdybeste Ydmyghed bønfalder D. H. om Hjælp i denne min Nød, at D. H. vilde have den Naade for mig, at bryde et lidet Stykke Brød til mig, at jeg med mine smaa Børn kunde leve. Til Forsikring paa mit Forhold understaar jeg mig i allerdybeste Ydmyghed at indsende til D. H. min Hr. Provsts Attest. Nu vil jeg bede Den, som kan bøje alles Hjerter, at Han vil i Naade bøje D. H.s Hjerte til Medynk og Forbarmelse i at bønføre mig sukkende. Gud mætte D. H. med et langt Liv, og Gud bevare D. H. med alle sine fra at mangle noget af det timelige (osv.).

Tjørnemark Skole d. 20. Aug. 1748. Søvren Riber.

Vedlagt findes en Attest fra Provst Friedenreich, hvori han bevidner, at »Studiosus Søren Riber ikke alene er en af de fattigste, men og tillige flittigste Skoleholdere her paa Landet, der fører et ærbart og stille Levned, og baade om Søgne-

dagene anvender sin Flid til de Unges Undervisning udi Skolen, og om Søndage og Helligdages Eftermiddag til de Gamles Opbyggelse i Byerne.«

Den Gang Søren Riber skrev ovenstaaende bevægelige Andragende, havde han, som det synes, endnu ikke noget bestemt »Brød« at pege paa. Et saadant viste sig senere, som det fremgaar af følgende Skrivelse fra Provsten til Biskoppen:

Højædle, Højærværdige Hr. Biskop!

Den Fromhed og faderlige Omhu, som D. H. viser mod trofaste Tjenere i Guds Kirke, giver mig Frimodighed i at recommendere nærværende Skoleholder, Studiosus Søren Riber, i at bede: at saasom den her i Byen værende gl. Degn, Gregers Schierning, er ved Døden afgaaen, ligesaavel som den, der skulde succedere ham, har og for nogen Tid siden taget Afsked fra Verden, at da bem. Søren Riber, der udi Flittighed, Dygtighed og Skikkelighed har destingveret sig udi sit Skoleembede, maatte gunstigst kaldes til at nyde dette her i Stege vacante Degnekald. Han har i 8 Aar vaaren Skoleholder i Tjørnemark Skole i Stege Sogn, og forhen har han betjent den Fattiges-Skole her i Byen. Han er den ældste af alle de studerede Skoleholdere her paa Landet, og som han er velsignet med en Del Børn, som tillige med ham og Hustru raaber om Brød, saa tvivler jeg ikke paa D. H. H.s Godhed at lade Landets Børn og Skolebetjentene nyde Landets Brød. (Derefter gives Oplysning om Embedets Indtægter, og hvad Substituterne deraf nød for at læse i Byerne, under Henvisning til den kgl. Anordn. om Stege Bys Fattiges-Skole, tilforn kaldet Skrive- og Regneskolen, samt Degnens Embede og Indkomster, dat. 27. Apr. 1702).

Stege d. 18. Martii 1749.

J. Friedenreich.

At det ikke har manglet paa farlig Konkurrence for den stakkels Skoleholder i Tjørnemark, ses af følgende Skrivelse fra Præsten i Kjeldby til Biskop Hersleb:

Højædle, Højærværdige Hr. Biskop!

Da min Skoleholder udi Kjeldby, Marcus Christian Runge, er min Recommendation begjærende til D. H. i Henseende til sin Ansøgning, da han underdanig agter at insinuere en Memorial til D. H. om at være Chordegne udi Stege og tillige at undervise den Ungdom udi Stege, ej alene den fattige Skole tilhørende, men endog at undervise Borgernes Børn saavel i deres Christendom som udi Latin, om det skulde forlanges af ham: saa tager jeg mig den underdanige Frihed ved disse faa Linier at recommendere ovenskrevne Person, om hvilken jeg nu paa 4de Aar, han har været min Skoleholder, kan forsikre, at han med Flid har forestaaet sit Skoleembede og findes christelig i sit Levned og vel grundet i sine Studiis, som og udfordres af saadan en Person, der i en Kjøbstad skal undervise skikkelige Folks Børn, da han fremfor andre Skoleholdere paa Landet har sustineret sin Examen Theologicum og prædiket for Dimis, og da han som fattig Student har lagt sin Tid vel an. Det skulde glæde mig, om denne min ringe Skrivelse til Monsr. Runges Lykke maatte vel optages af D. H., som, efter Deres sædvanlige Godhed imod fattige Skoleholdere og derhos skikkelige og flittige, vilde tænke paa ham til det bedste. — —

Kjeldbymagle Præstegd. d. 19. Martii 1749.

Ludvig Stoud.

Vedlagt findes Runges Ansøgning samt Afskrift af hans Vidnesbyrd, hvoraf det ses, at han 1739 blev Student fra Roskilde Skole og derpaa gik til Norge som Huslærer i Omegnen af Frederikshald, bl. a. hos Præsten Andreas Weidemann og senere hos dennes Nabo, Præsten N. P. Arctander i Tosnæs, der ved hans Afrejse 14. Feb. 1745 bevidnede, at han havde vist stor Flid med hans Børn og tillige anvendt sin Fritid vel, »især ved en god Drift og Aandens Naade, som en ret opvakt Prædikant, opmuntret og rørt Sjælene, saa tidt hannem var betroet af Prædike-

skolen at lære Ordet«. Derpaa havde han begivet sig til Kjøbenhavn, hvor han snart efter havde taget Philosophicum og theologisk Attestats. Professorerne J. P. Anchersen og M. Wøldike vidnede, at han havde ført et stille og ærbart Levned, havde været flittig og arbejdsom og var vel grundet i sine Studier.

Vi henstille til Læserens Overvejelse, hvem af de to Konkurrenter han vilde unde Embedet som Chordegne i Stege, om han havde Kaldsret. I Virkeligheden var der ingen af de to, der blev den lykkelige. Søren Riber maatte holde ud endnu et Par Aar i det fattige Skoleholderembede, indtil han endelig ved den tidligere omtalte Hans Drejers Død (1751) naaede at blive Degne i Elmelunde. At Provst Friedenreich med Iver har taget sig af ham, fremgaar af følgende Breve til Biskop Hersleb:

Højædle Højærværdige Hr. Biskop

Højgunstigste Velyndere!

Da Degnen til Elmelunde eller Hierteberg Menighed, Hans Drejer, paa nogle Aars Tid har været svag, og nu er bleven sengeliggende, saa der er intet Haab om hans Restitution, finder ieg Lejlighed, at give mig den Frihed, at erindre Deres Højærværdighed om sit givne Løfte til Skoleholder Søren Riber i Tiørnemark udi Stege Sogn, der er gammel Student og haver været Skoleholder i 11 Aar. Og saasom han icke alene er den beste Skoleholder her paa Landet, men ogsaa fører et meget stille og gudfrygtig Levnet, haaber ieg, at han og bliver en god Degne; hvorefter ieg allerydmyst beder, at han maa være Deres Højærværdighed recommenderet at nyde dette lidet og her paa Landet ringeste Degne-Kald, naar Drejer ved Døden afgaar, da Riber selv haver den Ære at opvarte Deres Højærværdighed, og gjøre nærmere Ansøgning derom. Men paa det at Deres Højærværdighed icke skulle give sit Løfte til andre, som ved at spørge Drejers Svaghed kunde have Anledning at søge om same Kald, saa haver ieg under-

staaet mig forud at recommendere bemælte Riber, udi underdanig Haab, at det i beste Meening optages.

Herrens Naade velsigne Deres Høyædle Høyærværdighed med Velbr. Frue Bispinde og ganske Familie, ønskes hiertelig af

Deres Høyædle Høyærværdigheds
allerydmygste Client og ære-skyldigste Tiener
Stege d. 25. Oct. 1751. Friedenreich.

Høyædle Høyærværdige Hr. Biskop!
Høygunstigste Velyndere!

Den der trænger og tillige har Tillid til en naadig Bøn høring, banker tit og ofte paa, saaledes gaaer det og med den fattige Skoleholder, Søren Riber i Tiørnemarch udi Stege Sogn, at siden Degnen i Elmelunde, Hans Drejer, nu i Afftes ved Døden er afgangen, supplicerer han til Deres Høyædle Høyærværdighed om at nyde same lidet Brød, hvorfore ieg og understaaer mig at igientage min Recommendation for hanem, i Haab, at Landets Børn maa være berettigede frem for fremede at nyde Landets Brød, helst da Riber er værdig at tale Got for, og vel heller aldrig gjør sig uværdig til at nyde den forventende Naade. Herren velsigne Deres Høyædle Høyærværdighed og ganske Familie med Naade Sundhed og Lycksalighed, ønskes af mig, som forbliver

Deres Høyædle Høyærværdigheds
allerydmygste og ære-skyldigste Client og Tiener
Stege d. 30. Oct. 1751. Friedenreich.

Æfter at Søren Riber var bleven Degn i Elmelunde, synes han at have gjort god Fyldest i denne Stilling, om man kan dømme efter følgende Vidnesbyrd angaaende samtlige Degne paa Møen i Aaret 1758:

Udi Stege er Chor-Degnen Niels Holst, en velstuderet og skikkelig Mand, der trolig opvarter sit Embede.

testerer Friedenreich.

Sogne-Degnen Peder Bech foregaar Ungdommen med et exemplarisk og gudfrygtigt Levnet, og viser sig flittig i at læse for dem, saavel i som uden Kirken.

testerer L. Stoud.

Sogne-Degnen i Elmelunde Søren Riiber lærer vel og lever vel.

testerer P. Hagen.

Degnen Anders Gottorp i Borre ligesaa.

testerer S. Bredal.

Sognedegnen i Maglebye Sogn Hans Smith er flittig i Embedet og ustraffelig i Levnet.

testerer Gerhardt Achthon.

Sogne-Degnen i Damsholt klager Sognefolkene ikke over.

testerer R. Platou.

Sogne-Degnen Morten Reenberg i Phanefjord Sogn viser sig til Nytte i Menigheden baade i Lærdom og Levnet, hvilket bevidnes

J. Schielderup.

Det samme fremgaar af følgende senere Vidnesbyrd, der var bestemt til at bane Søren Riber Vej til Degnekaldet i Borre, i hvilket han i sine unge Dage havde vikarieret.

Sogne-Dægnen Søren Riiber til Elmelunde Meenighed paa Møens Land, som det har behaget Gud at velsigne med syv Børn i hans Ægteskab, og desuden i de 10 a 11 Aar, han var Skoleholder i Thiørne-marche i Stege Sogn, saavel som 5 a 6 Aar, siden han kom her til Meenigheden, havde hos sig sin Hustrues bedagede og skrøbelige Moder, der ingen anden Hielp eller Ophold havde, end hos disse Børn, som var dem en temmelig anseelig Byrde, seer meget vanskelig sin Udkomme i dette ringe Leve-Brød, og ønskede derfor Befordring til et Bædre, det han høyligen kunde trænge til, da Børnene voxer til, desuden har han endnu ej mere kundet afstedkomme med at sætte i Enke-Cassen for sin Hustrue end 50 Sldr., for hvilke Penge han og er i Gield, da det er Børnepenget, ham af Sal. Provst Friedenreich blev paalagt at imodtage, saa at, om det be-

hagede Gud at bortkalde ham fra sin Hustrue og saa mange smaae u-myndige og u-forsynede, ville det blive hende meer end vanskeligt at forsørge Sig og sine. Dæggen i Borrhe Andreas Gotterup er syg og uden Livs Haab, hvilket Dægne-kald, naar det ved hans dødelige Afgang skulle blive ledigt, Riiber underdanig ønsker, det naadig maatte behage Hans Høyædle Høyærværdighed Biskoppen at conferere Ham, som en høytrængende til bædre Leve-Brød. Underdanig paa bedste Maade at recommendere ham hos Deres Høyædle Høyærværdighed er jeg vel for ringe, da jeg selv kunde behøve recommendation til bædre Leve-Brød, siden Kaldet baade for Præst og Dægn er det ringeste her paa Landet, og jeg desuden maa give en aarlig Pension af 50 Rdlr. til min Formand Hr. Plesner, som er mig en alt for svær Byrde, ikke desmindre fordrister jeg mig herved underdanigst at lægge min Forbøn til hans underdanigste Ansøgning, da jeg i sandhed kand bevidne: at de 8te Aar, han har betjænt Dægne-Embedet, har det ikke været uden sin Frugt og Velsignelse baade for unge og gamle, da hand baade har lært og undervist de unge vel, og levet vel uden Forargelse baade for unge og gamle, saa jeg med dem og de med mig vel meget ønskede at beholde ham; dog ville det være mig en stor Fornøjelse at see hans Leve-Brød bædre og Omstændigheder ønskeligere i bedre Leve-Brød.

Hiertebierg Præstegaard paa Møen d. 13. Nov. 1759.

P. Hagen.

Degn i Borre blev Søren Riber dog ikke, da den nævnte Anders Gottorp endnu levede nogle Aar efter den Tid. Derimod ramtes han af den Ulykke, at hans Degnebolig i Elmelunde gik op i Luer den 11. Decbr. 1759, som det ses af en Skrivelse til Biskop Harboe fra Provst Laurits Gram i Stege, hvorved han indsendte en »underdanigst Memorial« til Kongen fra »den stakkels Riber«. Dennes sidste Aar have da vistnok været trange, som den største Del af hans Liv havde været.

4.

Degne i Magleby.

I Sammenligning med Skoleholdernes fattige Kaar var Degnenes ydre Stilling ret god, i det mindste paa Møen. Tilfældig erfare vi saaledes, at Degnen Niemann i Kjeldby 1729 holdt Huslærer til sine Børn. Naar et Degnekald blev ledigt, var der, som Følge deraf, det samme Kapløb derom som nu for Tiden om et nogenlunde vel aflagt Skolelærerembede.

De fleste Degne i det 18de Aarhundrede vare Studenter¹⁾. Adskillige havde endog taget Attestats. Saadanne studerede Degne kunde undertiden være Præsterne til en god Medhjælp; men de kunde ogsaa være dem til megen Ærgrelse. Vi have allerede anført et Exempel paa en af den sidstnævnte Art i Hans Drejer, Degn i Elmelunde²⁾. En anden af samme Slags var Villum Raun i Magleby. Han var født 1699 og blev 1719 Student fra Slagelse Skole. Efter formodentlig at have været Substitut et Steds i kortere Tid blev han (1724) Degn i anførte Sogn paa Møen. Præsten der, Hr. Hans Aggerup, var en aldrende Mand og kunde derfor nok trænge til Hjælp. Da Julen nærmede sig 1726, bad han Degnen om at holde en Aftensangsprædiken for ham, men fik følgende karakteristiske og afvisende Svar, der tyder paa, at Forholdet mellem Præst og Degn da allerede var forstyrret:

Reverende Domine!

Concionem istam à me habendam tempore vespertino Festi Nativitatis Christi ex altero elicias, Cathedram etenim sanctam conscendere haud debent vel erudituli vel nugivendi, quibus me antea annumerasti (memento modò). Qvod veliqvum est, scire discupio, qva de causa tacitus præteriisti

¹⁾ K. S. 3. R. VI, 394—95.

²⁾ Se foran, S. 449 ff.

Edicta illa Regia, qvæ recitanda erant hesternò die; ejusmodi etenim insolentiam unà cum aliis indicatum volo.

Maglebye d. 23. Decembr. Nominis tui observantissimus
An. 1726 W. R.

Rigtig Copie efter Originalen testerer H. Aggerup.

Da Afskriften findes i Bispearkivet, er det rimeligt, at Præsten har klaget over Degnens Opførsel. Derom er dog intet bevaret; derimod have vi fra en noget senere Tid følgende Skrivelse fra Præsten Aggerup til Biskop Worm:

Høyædle og Høyærværdige Herre,
Høygunstigste Patron og Fader i Herren!

Paa Høyædle Herres respective Missive af 6 Martii sidst afvigte angaaende en Medtienes Antagelse i Embedet, og Deres gunstige Tilladelse til den forlangede Tid til Betenkning havde ieg icke saa længe understaaed mig at udeblive med over Tiden at besvare, havde icke min Søster-Søn Cornet Paludan forsickret mig ved sin Opvartning hos Høyædle Herre at have fundet den Godhed med Tilladelse for mig endnu til Betenkning til førstkommende Michels Dag, da ifald det icke skulde behage den naadige Gud inden den Tid at lette noget af det mig af Ham i adskillige Maader paalagde Kaars, skal ieg ved Guds Paakaldelse og naadige Forsyn forestille Dem en Person til videre Forfremmelse efter Kongl. allernaadigst Forordniug om Capellaner, som ieg haaber skal findes beqvem til Embedet¹). Herhos finder ieg mig og høylig forarsaget at andrage min Degns, Wilhelm Rauns, nu paa fierde Aar fra hands første Indtrædelse til denne Dag haarde og stridige Forhold imod mig, saa vel til Forargelse i Menigheden som Hinder i mit Embede; understaaer mig derfor underdanigst ved indlagde Specification at forestille nogle af de almindeligste og vedvarigste Poster, hvorudi hand baade

¹) Under 27. Sept. 1728 beskikkedes Hans Wandal til Kapellan i Magleby.

har og bliver ved at yttre sig imod mig. Skulde Høyædle Herre være bragt i de Tanker om mig, som ieg merkede af bemeldte min Søsters Søn, Paludan, at Skylden var lige saa stor hos mig, og Gemyttet ligesaa vanskeligt som hands, saa er mit Vidne i Himmelen, og ieg med frelst Samvittighed appellerer til den allerhøyeste Gud, aldrig med frie Villie nogen Tid at have givet ringeste Aarsag dertil; ieg levede for hands Ankomst med 2de gudfrygtige, duelige og opbyggelige Mænd i 20 Aar her paa Stedet, nemlig Sl. Peder Bager og Sl. Albert Dam, som de bedste Medhielpere i Embedet, der kunde ønskes og findes, som saa vel med ald sømmelig Føyelighed begierede Assistance, naar de behøvede den, og som med Glæde gjorde ald den Assistance til at forekomme Forargelse og fremme ald den Opbyggelse, som mueligt var. Det er langt fra, at ieg, om ieg end havde nøiagtige Vidnesbyrd paa hver Post (især at ieg engang maatte efter Skriftemaal søge min Retirade udaf Kirken, og da ieg var kommen ud af den ene Kirkedør, stod hand uden for den anden, og med sammenknyttede Næve truede mig) vilde ved nogen Process og Uroelighed søge at bringe ham til Roelighed, men alleene underdanigst andrage det for Høyædle Herre, som efter sit høye Embedes kraftige Myndighed udfinder selv den bedste Maade at raade Boed herpaa, at baade Degnen selv kand blive fred-sømmelig og ikke hidse andre til Ufred imod mig, som hand sandelig for Gud var en stor Aarsag i den Process og Uroelighed, Christen Nielsøn Tingskriver reyste imod mig¹). Herpaa ieg recommenderer Sagen paa bedste Maader og heldst mig selv i Høyædle Herres gunstige og naadige Affection, og med dybeste Respect lever

Høyædle og Høyærværdige Herres
Maglebye d. 15. Julii 1728. Underdanigste og ydmygste
Client og Tiener
H. Aggerup.

¹) Denne Proces kjende vi ikke nærmere til.

U d s k r i f t: Høyædle og Høyærværdige Herre, Hr. Christen Worm, Biskop over Sællands Stift, SS^{te} Theologiæ Professor publicus, Facultatis Theologicæ Decanus, samt Collegii Consistorialis Præsæs.
à Kiøbenhafn.

Biskoppens Paategning: Lefveret mig d. 18. Octbr. 1728.

Vedlagt findes (i 2 Exemplarer) følgende:

Fortegnelse paa een Deel af Degnens her i Maglebye
Wilhelm Rauns vedvarende Fortrædeligheder og
Stridighed imod mig.

1. Den 3 Aprilis, som var en Onsdag i Faste, da ieg gick i Kircken at forrette Tienesten, kunde ieg først icke uden stor Besværlighed komme ind ad Kirckedøren for Snee, og da ieg skulde gaae paa Prædicke-Stolen, laae saa stor en Snee-Dynge for Trappen, at ieg maatte blive staaende, og da ingen kiærede sig derefter, og Sangen var ude, maatte ieg opfolde min Kiortel og træde i Snee til midt op paa Benene, inden ieg kunde komme paa Trappen.

2. D. 31. Maji, som var Pintze-aften, da ieg lod begiere Kirckens Nøgel, som hand alt tilforne, fast fra hands Ankomst til Stedet, har imod Monitum Synodi vegret at indbære, svarede hand Ney, som der ere Vidner paa, og endnu ey vil levere dend i mit Huus, saavelsom ey heller Kalck og Disk, hvilket hand siger ey skal skee, førend hand faaer talt med Majestæten og Biskoppen.

3. Har hand negtet at komme til mig, naar hand er bleven kaldet, og har givet til Svar, enten at ieg har lige aa langt til ham som hand til mig, eller og at hand ey har Leylighed; dog har hand siden eengang gjort det, om hand ellers herved vil holde ved.

4. Vil hand ey efter Formændenes gamle og gudelige Vedtægt give mig ugentlig eller maanedlig Fortegnelse paa de unges Forsømmelse til Læsning.

5. Vil hand ey i sin Omgang i Sognet give mig Underretning om de Syge, naar hand derom anmodes.

6. Vil hand icke som hands Formand levere mig

Skriftebogen om Søndagen, men undertiden ikke har fremviist den, saa ieg ey har vidst, hvilcke eller hvor mange der vare, førend ieg kom paa Skrifte-Stedet; undertiden leveret den sidst i Ugen; nu lader hand den levere midt i Ugen.

7. Har hand skicket Bud, at ieg skulde tage Alterklæderne af Kirken, da de ellers kunde blive støvede.

8. Hvor bevægelig ieg end har begieret af ham, at hand om Søndagen og andre Prædike-Dage vilde komme til mig, og lade mig vide, at det var Kircke-tid og Folcket begyndte at samles, gjør hand det dog icke, uden naar hand skal hente Brød og Viin til Alteret, da det er høy Tid, og ellers sees icke.

9. Har hand tegnet til Skrifte fremmede til Sognet ankomne Folck, som ey har haft rigtig Beviis og Skudsmaal.

Over alt er hand stridig, hvad ieg paa Embedets Vegne anmoder ham om, som er Menigheden vitterligt, og derfor saa forargeligt for dem som hinderligt for mig i mit Embede etc.

Og ihvorvel alle disse Poster har været andragne for Provsten, og Provsten har advaret Degnen ey at handle mod Lov og Ritual, men derefter beviise sin Sogne Præst ald tilbørlig Føyelighed og Lydighed, det hand og i Provstens Overværelse gav mig Haand paa, er hand dog bleven værre og icke bedre, og stedse forholder mig baade Kirckens Nøgel (den ieg høylig behøvede, saasom ieg pleyede at tage dem, ieg havde noget særdeeles at handle med, ind i Kircken, hvilket nu ey kand see) og Kalk og Disk, der saa vel efter høy Øvrigheds Ordre som af Fornødenhed paa sine Tider bør være i Præstens Huus og icke i Degnens.

Besynderlig viiste hand sin Fortrædelighed Dom. 2da p. Pascha; thi da ald Ungdommen, saa vel Degnens som begge Skoleholderne med deres, var forsamlet til Catechisation, og ieg sagde, de skulde gaae frem af Stolene, svarede Degnen: de stoed best i Stoelene, som de sad; endelig maatte jeg raabe til dem selv, da de kom frem, og efter

at ieg var gaaed ned i Kircken til Skoleholderne at eftersee deres Børn, og Degnen ey vilde begynde at læse for sin Ungdom, bad ieg ham tit, hand skulde passe paa sine og overhøre dem, hvorpaa hand svarede, at ieg skulde gaae med at høre, hvorledes hand bar sig ad; iblandt andet udbød og med disse Ord: I er io en udygtig Mand til Eders Embede. Og som ieg da foreholdt ham den store Stridighed, ieg altid fandt hos ham, med anden Fortrædelighed og synderligen slem Stanck, ieg ofte mærkede i Sacristiet, der ey kunde forsaarsages af andre end af ham, som saa tit gick der ind under Prædiken, og da vel be-tiente sig af det Sted, hvor hand ellers pleyede at slaae Vandet ud af Funden, naar der var Børne-Daab, hvilket ieg paamindte ham om at lade blive, at ieg ei skulde nødes til at staae uden for Sacristiet, naar ieg kom af Prædike-Stolen og havde der noget at bie efter, hvortil han svarede: Det skal en Skelm have sagt ham paa, som den Sag, hand vel vidste, ieg ey kunde føre Vidne om, hvilket dog at være saa, ieg for Gud kand vidne med en god og frelst Samvittighed, det og mine Børns Skolemester¹⁾ har klaget over, naar hand har prædiket for mig. Dette med mange haarde og uforskammede Expressioner gjorde hand en Begyndelse til om Løverdagen tilforn; thi som ieg skulde i Kircken at skrifte, havde hand lagt Psalmebogen paa Bordet i Sacristiet og opslaget den Psalme, som siunges Søndagen imellem Nyt-Aar og Hellig 3 Kongers Dag: Hvi traadser du og berømmer dig etc., da han tilforn pleyede at kaste den Psalme op, som hand vilde synges, førend ieg skriftede.

Hand har og siden udviist sig fortrædelig i dette, at da Bønderne vilde bruge deres Sommer-Riden (hvilken ieg i kraftigste Maader fraraadede, skjøndt forgiæves, det de og nu af Landets Øvrighed efter min Angivelse bleve straffede for), lod hand ey alleene sin Karl ride med, men

¹⁾ Se Kirkehist. Saml. 3. R. II, 34.

endog tog dem ind i sin Gaard og tracterede dem, hvilket vel kunde tænkes at være skeed saa vel mig til Fortræd som Bønderne til Føyelighed.

Hvad Degnen derimod kand have imod mig, vides icke meere af end disse 3de Poster (skiøndt det er mig berettet, at hand skal have skrevet Provsten til om mig paa 2de Ark, det ieg aldrig har kundet faae at see) nemlig:

1. At ieg for tre Aar siden har sat Korn-Stack paa Kirkegaarden.

2. At ieg gjorde sildig Tieneste.

3. At mine Faar har gaaet paa Kirckegaarden.

Til det 1ste svares: Det var i høy Trang, ieg satte en liden Stack paa Kirckegaarden ved Enden af mit Huus, som ellers er saa nær ved Kircken, at mand neppe kand gaae derimellem med Liig, hvilken Stack efter faae Uger blev indtagen, og skeer ey meere.

Til det 2det: Har ieg gjort saa tilig Tieniste, som nogen her paa Landet; er det skeet sildigere, har Degnen Skyld derudi, at hand ey som Formændene lader sig see i mit Huus at erindre om Tiden.

Til det 3die: Da veed ieg icke, hvor mine Faar ere, som vel iblandt andres baade Faar og Sviin kand komme paa Kirckegaarden, naar Laagerne staaer aabne.

H. Aggerup.

Det er os ikke bekjendt, hvad Biskoppen har svaret til dette, men af de tidligere meddelte Akter i Striden mellem Præsten Jæger i Elmelunde og hans Degn ses, at den sidstnævnte fandt Støtte hos Villum Raun i sine Bestræbelser for at gjøre Livet surt for sin Sognepræst. At Degnen i Magleby ikke i nogen væsentlig Grad har forandret sin Adfærd, synes ogsaa at fremgaa af følgende:

Den 7. Febr. 1731 skrev Provst Huulbech i Stege til Biskop Worm om de Klager, Hr. Aggerup førte over Degnen Vilh. Raun, der undlod at give Præsten »Fortegnelse paa de forsømmelige ved Læsningen baade i Kirken og i

Husene«. Da Provsten havde tilskrevet Degnen derom, havde denne svaret, »at det skulde efterkommes.« Men strax efter var han rejst bort fra Møen uden at lade Præsten det vide og uden at sørge for sit Embedes Forsyning i sin Fraværelse. Atter skrev Provsten til ham og formanede ham til »Føjelighed i sit Embede uden at blive til Besværing paa alle Sider«. Strax efter Degnens Hjemkomst maatte Præsten dog atter klage over, at han »Fastelavns Søndag i Kirken ved de unges Undervisning utilbørlig havde anfaldet og overrumplet Medtjeneren, Hr. Hans Wandal«, saa denne »paa det sidste maatte gaa af Kirken«, hvorfor Præsten paany bad Provsten om at andrage Sagen for Biskoppen for at faa dennes Tilladelse til, at »denne Sag maatte ageres først ved Vidners Førelse«. Herpaa udbad Provsten sig nu Biskoppens Resolution.

Biskoppens Svar paa denne Henvendelse er ikke fundet. Men under 23. Marts 1734 meddelte Provst Huulbech til Biskop Worm, at Degnen Vilhelm Raun i Magleby var død Aftenen tilforn. Allerede paa Dødsdagen meldte en Ansøger sig om det ledige Embede, som det ses af følgende:

Høyædle og Høystærværdige Herre, Hr. Biskop Worm,
Tilbedende Høygunstige Patron!

Nærværende Studiosus Mogens Hillerøe, som nu udi 7 Aar har med al kiendelig Frugt og Flid underviist Ungdommen her i Maglebye Skole, og siden Mortens Dag tillige forrettet nu afgangne Sogne-Degns Wilhelm Rauns Embede baade i Guds Huus med Sang og Ungdommens Underviisning og med Læsning i Byerne om Aftenen (hvilket alt upaaklagelig og uforsømmelig er blevet i agt taget), der nu og underdanigst ansøger D. H. H. om det vacante Degnekald her i Maglebye, vil ieg af Hiertet ønske og allerydmygst bede maa finde hos D. H. H. en naadig Bønhøring, heldst som hand synes heel beqvem og duelig til det Embede. — —

Maglebye d. 22 Martii 1734.

H. Aggerup.

Vedlagt findes Mogens Hillerøes Ansøgning med Provst Huulbechs Anbefaling, hvori fremhæves, »at han i al Fredsommelighed med alle, Ædruelighed og tro Flittighed har forrettet baade sin egen Skoletjeneste, saa og i Degnens Svaghed en lang Tid betjent det Embede«.

Sagen blev hurtig afgjort, da Biskop Worm allerede 26. Marts s. A. kaldte Mog. Hillerøe til Degn i Magleby og gav Hr. Aggerup Ordre til at indsætte ham i Embedet.

1744, 31. Marts meddelte Provst Friedenreich i Stege til Biskop Hersleb, at Degnen Mogens Hillerøe i Magleby var død 1ste Paaskedag af en hidsig Feber, der nogle Dage tidligere havde bortrevet hans Hustru. Til det ledige Kald anbefales Skoleholder Søren Riber i Stege Landsogn¹⁾ eller Skoleholder Hans Rostrup i Søndersogn (Dame Skole i Fanefjord Sogn), begge Studenter og ustraffelige i Embede og Levned. Ogsaa en Søn af afd. Provst P. C. Topp i Karlebo, der f. T. var Skoleholder i Asminderød Sogn, kunde bringes i Erindring, da hans Moder gjerne ønskede ham forflyttet fra det nævnte Sogn, hvor han efter Moderens Udsagn var »som et Faar mellem Ulve«²⁾.

S. D. skrev A. Borch, Præst i Fanefjord, til Biskoppen, og anbefalede paa det varmeste Stud. Hans Rostrup til Kaldet. Han havde i 6 Aar været Skoleholder i Dame Skole og havde i alle Maader været et Mønster for Menigheden. Blandt de talrige Ansøgninger om Magleby Degnekald, som findes i Bispearkivet, er der ogsaa en fra Daniel Plum, Skoleholder i Dyrlov, dat. 7. April 1744, der er ledsaget af en Anbefaling fra Grevinde C. C. Danneskiold Samsøe (dat. Nysøgaard 7. Apr. s. A.), hvori hun omtaler, at Daniel Plum under hendes Svaghed nu i 1½ Aar havde prædiket hver Søndag og Helligdag for hende, hvorfor hun bad Biskop Hersleb om at lade ham komme i Betragtning ved Embedets Be-

¹⁾ Se foran, S. 675—6.

²⁾ At der ved »Ulvene« menes Pietisterne, synes at fremgaa af andre Ytringer i Provst Friedenreichs Breve. Denne havde tidligere været Præst i Asminderød.

sættelse, da han var grundig i Lærdom, kristelig i Levned og derhos yderst fattig.

En anden Ansøger, varmt anbefalet af sin Rektor og Præst, var Niels Andersen Holst, der i 10 Aar havde været Collega og Cantor ved Vordingborg Skole.

1744, 22. April meddeler Provst Friedenreich til Biskoppen, at Degnen H. Noormann i Damsholt døde »igaar Nat« af en hidsig Feber. »Skulde nu Skoleholder Bøgvad nyde eet af disse to her vacante Degnekald, ønskede jeg ham helst at komme til Magleby, eftersom han er en meriteret Person. Damsholt Sogn er større af Hartkorn end Magleby og paafølgelig bliver snarere modtaget af den jyske Degn; men som der ved Damsholt endnu ingen Degnebolig er bleven opbyggt, var Bøgvad kun lidet tjent dermed, siden han er en fattig Mand; dog ønskede jeg heller, at den jyske Degn blev i Sjælland udi Nær værelsen hos sin Ærke-Patron, end at vi skulde faa en Fiscal her paa Landet.«

Til Forklaring af disse gaadefulde Ytringer kan bemærkes, at »den jyske Degn« sikkert har været en Pietist, der efter højere Ordre skulde anbringes; men det ses, at i alt Fald Provst Friedenreich ikke har næret noget Ønske om at faa ham anbragt paa Møen. Landfiskalerne var en Art religiøst Politi. — Til Degneembedet i Damsholt kaldte Biskoppen Hans Rostrup, Skoleholder i Dame, der fra sin Studentertid stod i Forbindelse med Professor H. P. Andersen, som havde anbefalet ham til Bispen. Til Degn i Magleby kaldtes den ovennævnte Bøgvad. Den 5. Maj 1745 skriver Provst J. Friedenreich nemlig til Biskoppen:

»Degnen Jacob Bøgvad i Magleby begjærer at maa indsætte i Enkekassen for sin Hustru, Marie Elisabeth Fransche, 50 Slettedaler med 10 Aar Rente a tempore conjugii.«

Da denne Degn døde efter henved 12 Aars Virksomhed i Magleby, skrev Præsten sammesteds følgende Brev til Biskop Harboe:

Højædle, Høiærværdige Hr. Biskop!

Høigunstige Fader og Velynder!

At ieg, uagtet baade Provst Friedenreich og ieg med denne Post have underdanig indberettet Høiærværdige Biscop Hersleb, Degnen til Menigheden her, Jacob Bøgwad, hans dødelige Afgang i sidste Nat, dog tager mig ydermere den Dristighed at insinuere D. H. samme Sag, skeer deels efter Skoleh. Reersløvs Begiæring, som og min egen Drift, underdanig at recommendere hans Ansøgning til om mueligt at naae det ansøgte; Personen har vel ei været Skoleholder meer end i 19 Maaneder, men da han er D. H. bekient, ieg og med Sandhed kan give indlagte Attest, ieg fremdeles vil agte det for en Naade af Gud og en stor Fordeel for mit Embedes Førelse at faae saadan een Degn, saa understaaer ieg mig desto frimodigere at supplicere for ham. Men skulle ei Reersløw uden andres Prejudicering kunde naae Embedet, saa udbeder ieg mig underdanig Skoleholder Smith i Hr. Platous Sogn, een Mand, der troeligen har tient 10 a 12 Aar, har et saare got Skudsmaal af Provsten og sin Præst, og hvis Guds frygt og Duelighed er mig noksom bekiendt, ei at tale om Mandens fattige Vilkaar. Høiærværdige Hr. Biscop, i hvem jeg end maatte nyde af disse 2de, da er ieg hiertelig fornøyet. Overalt saa beder ieg ved Christi inderlige Kiærlighed, at D. H. hos sin dyrebare Hr. Svigerfader gjør sin yderste Flid at udvirke mig een Degn (saavit til Dem staaer) for hvis Skiænkelse ieg kan faa Anledning til at prise Herren, og glæde mig med mine Velyndere i Himmel-Kirken i den salige Evighed. Nu Herren see dertil! Herren forbarme sig over min Meenigheds dyrekøbte Ungdom! I det Ønske, samt 1000fold himmelsk Velsignelses Tilbedelse, forbliver ieg med dybeste Veneration

Min Højædle, Høiærværdige

Hr. Biscop og Patron

Deres underdanigste Tiener og Forbeder
Maglebye paa Møen d. 10. Febr. 1756. Gerhard Achthon.

Udskrift: Høiædle, Høiærværdige Hr. Ludvig Harboe, Høitbetroede Biscop over Siællands Stift — a Kiøbenhavn.

Den i Brevet omtalte Attest for Skoleholder Bertel Reerslev¹⁾ findes ikke vedlagt, men vel følgende senere Vidnesbyrd, der viser, at denne Lærer var højt anskreven hos sin Sognepræst:

S. S. Minist. Candidatus Barthold Reersløw, som nu næsten i 6 Aar har været Skoleholder i Mandemark Skole i Magleby Sogn her paa Møen, har imidlertid forestaaet sit Embede med tilbørlig Flid og Troskab, samt derhos ført et kristeligt, ustraffeligt og exemplarisk Levned, saa at, da han nu agter at gjøre Ansøgning hos H. H. Højærv. Biskoppen, jeg med en god Samvittighed kan og vil recommendere ham ej alene til Degnekald, men endog til Præstembede, saafremt han derom søger, og dertil gives Udvej, helst saasom jeg dels af Prædikener dels af andre Omstændigheder noksom veed, at han dertil er bedre kvalificeret end maaske mange andre.

testerer

Magleby paa Møen d. 8. Maj 1760. Gerhard Achthon,
Pastor Eccl. Magl.

Saa varm end denne Anbefaling var, saa var det dog ikke let for Skoleholderen i Mandemark at faa noget bedre. 1762 søgte han forgjæves at blive Degn i Borre; først 1768 lykkedes det »den stakkels Bertel Reerslev, der bestandig har været skikkelig og flittig« (som Provst L. Gram skrev i sin Anbefaling til Biskoppen), at blive Degn i Damsholt.

¹⁾ Denne var 1754 bleven Lærer i Mandemark, da Skolen her var ledig ved Skoleholder Riisbrighs Fratrædelse, som var sket efter hans egen Drift til Misfornøjelse for Pastor Achthon, som derefter henvendte sig til den theologiske Kandidat Casper Castensen, der var barnefødt paa Møen, for at faa ham til at overtage Skolen. Denne undslog sig imidlertid efter nogen Betænkning, hvorpaa Præsten, der nødig vilde have en ustuderet Skoleholder, henvendte sig til Biskop Hersleb, som skaffede ham Bertel Reerslev.

Degn i Magleby blev 1756 den anden af Pastor Achthon anbefalede Lærer, Hans Schmit, Skoleholder i Eblenæs i Damsholt Sogn, hvem hans Sognepræst paa det varmeste havde antaget sig, som følgende tvende Skrivelser vise:

Højædle, Højærværdige Hr. Biskop!

Dersom D. H.s eget højstgunstige skriftlige Løfte ikke tillod mig, og Billighed tilligemed velgrundet Medlidenhed ikke forpligtede mig, saa dristede jeg mig ikke med disse underdanige Linier efter saa mange Gange atter at opvarte D. H. for den velfortjente og tro, men derhos virkelig højst nødlidende Skoleholder, Studiosus Mr. Hans Smith, som har været af sit elskværdige, langvarige Forhold her paa Landet i Skolevæsenet D. H. selv bekjendt, siden den Tid Damsholt Kirke blev indviet, og nu næsten i 8 Aar saa ofte og vemodig har gjort Ansøgning med saa stærke Grunde, at D. H. i højstgunstigste Consideration af hans og min i den Henseende atter underdanig insinuerede omstændelige Attest d. 12. April anni currentis behagede med højstmedlidende Terminis at bevise mig den Affection og Ære af sin Skrivelse, som jeg ogsaa lod den nødtrængende og næsten forgræmmede Mand strax læse for at trøste ham i hans Nød og opmuntre ham til dog at blive ved sin hidindtil viste Troskab og møjsommelige Arbejde med Damsholts mangfoldige og besværlige Ungdom. — —

Søgaard Præstegaard paa Møens Land d. 16. October 1750.

R. Platou¹⁾.

Deres højædle Højærværdigheder²⁾!

Min underdanige Bøn og inderlige Ønske er, at³⁾

Deres Højærværdigheder i saa mange Aar og saa

¹⁾ Denne Skrivelse findes vedlagt en Ansøgning fra Hans Schmit om Udby Degnekald i Sjælland, hvor den ældgamle Degn Peder Knastrop laa paa sin Sotteseng »og ej troedes til Livet«.

²⁾ Biskop Hersleb og hans ham adjungerede Svigersøn, Biskop L. Harboe.

³⁾ Brevet er stærkt beskadiget.

højgunstige Løfter til den bekendte, gamle, velfor[tjente og] christelige Skoleholder, Studios. Hans Schmit, maatte [dog gaa i Opfyl]delse over denne højst hjælpværdige og højst hjælp[trængende Mand, der med] mange smaa umyndige Børn sukker under yderlig Armod [og et svageligt] Helbred, efter at han nu over 20 Aar her paa M[øen er velfortjent] af Skolevæsenet, og deriblandt i 13 Aar ved Ebbelnæs Skole i Damsholt Sogn. Begge Deres Højværdigheders ømme og medlidende Hjerte vilde Gud selv bøje til at trøste denne Mands af mange Aars møjsommelige Skolearbejde nedslagne Gemyt, at han dog ikke endnu denne Gang skulde komme hjælpeløs til sit Hjem, i hvilket Fald og alle Præsterne her paa Landet, som alle ønsker ham det vacant værende Degnekald i Magleby, ikke bliver istand til at oprejse denne redelige og af Sorg nedslagne Mand.

Dersom Deres Højærværdigheder højstgunstig considerer, hvor tungt det er mig som Præst at nægte en Skoleholder som denne Mand al optænkelig Assistance, saa beder, ja forsikrer jeg mig, at denne min underdanige Intercession for ham ikke vorder ugunstig interpreteret mod mig, som er D. H. H.s underdanige Tjener.

Søgaard Præstegd. d. 10. Febr. 1756.

R. Platou.

Skjønt Præsten Achthon selv havde udtalt Ønske om at faa Schmit til Degn, naar han ikke kunde faa Bertel Reerslev, saa varede det dog ikke længe, inden han fandt sig mindre tilfreds med ham. Under 28. Sept. 1656 skrev Præsten nemlig et langt Brev til Biskop Harboe, hvori han gjorde adskillige Udsættelser paa Degnens Virksomhed, bl. a. at han ikke anvendte Tid nok paa Læsningen i Kirken med Sognets Ungdom, og at han ikke tidlig nok indleverede Kommunikantbogen til Præsten, saa denne kunde faa Tid til »at efterse og eftertænke Kommunikanternes Beskaffenhed«. Præsten havde nemlig for Skik om Onsdagen i Kirken at prøve de Unge, der vilde til Herrens Bord næste Søndag.

Dette var dog mindre betydelige Anker, og 1758 udtalte

Hr. Achthon sig meget tilfreds med Degnen¹); men siden kom der adskilligt op, der kan tyde paa, at det er gaaet Hans Schmit, som ikke faa andre, der fra Skoleholderes trange Kaar naaede op til Degneembedets mere smilende Egne og med det samme glemte den Ydmyghed, der før havde været deres bedste Smykke i Præstens og Menighedens Øjne. Hvad Degnen Schmit angaar, da kom der stærke Klager over, at han overfor unge Karle, der gik til Læsning, tillod sig »Stavshug og Haargreb« i Kirken, »Haargreb og Nævehug« i Læsestuen, og at han i Kommunionbogen fremkom med »formastelig Kritik« over Personer, der meldte sig til Altergang, ikke at tale om, at han ikke havde villet synge over et Lig, skjønt der blev budt ham 2 Mark derfor.

Det var sikkert med særligt Hensyn til denne Degns Adfærd, at Provst L. Gram i Stege tilskrev Biskop Harboe følgende Brev:

Højædle og Højærværdige Hr. Biskop!

Da det Monitum, D. Højærv. forgangen Aar befalede, at Skoleholdere ikke maatte forhindres fra deres Læsetimer om Søgnedagene, har haft sin gode Virkning, saa maa jeg, efter forefaldne Omstændigheder og Facta, underdanigen bede om to endnu: 1. At Degnene ikke, enten ved Katekisation i Kirken eller ved Læsningen i Husene, maa understaa sig at slaa nogen af de unge Mennesker; men om en eller anden bevisligen forser sig, da give det an for Sognepræsten, som derfor sætter de skyldige til Rette. 2. At de ingenlunde af egen Myndighed maa negte at indtegne noget uforargeligt Lem af Menigheden til Skrifte og Altergang, eller vægre sig ved at skrive deres Navne, som begjære Kirkens Bøn for sig, alene fordi de eller deres Venner ikke har kunnet ofre dem saa rundeligen, som de paastaa, at det skulde være. — —

Stege d. 1. Juni 1763.

L. Gram.

¹) Se foran, S. 681.

Det blev imidlertid ikke herved, thi den 28. Sept. s. A. skrev Provsten til Biskoppen bl. a. følgende:

»Jeg nødes til herved underdanig at udbede D. H. Højærv.s fuldkomne Tilladelse til at holde en Provsteret over ham [Degnen Schmit], den jeg dog ikke skal bruge, med mindre han ingenlunde paa anden Maade og med [det] gode er at bringe til Forbedring. Men i Fald dette ikke erlanges, maa jeg tillige underdanigen anholde om D. H.s gunstige Raadførelse angaaende: om ikke hans Sognepræst, den kjære Hr. Achthon, som har den meste Fortræd og med Græmmelse erfarer de jevnlige Forargelser, der sker af ham, ikke skal anlægge Sag imod og tage Stevnemaal over ham? Samt, om ikke en anden Actor foruden skulde constitueres til at gaa i Rette og føre Sagen? som efter min ringe Tanke kunde være enten Degnen i Elmelunde, Søren Riber, eller Skoleholderen i Mandemark, Studiosus Berthel Reerslew. Dog synes, at kunne bedre skikke sig med Degnen, som ikke er bunden til daglig Læsning.«

Foreløbig drev det dog over, saa Provst Gram 7. Decbr. s. A. kunde skrive til Biskoppen: »Degnen i Magleby lod sig denne Gang bekvemme og underskrev i Protokollen den Afbigt og Forbedrings Løfte, som jeg dikterede udi Hr. Bredals og Hr. Achthons Overværelse. Og har jeg intet hørt til ham siden andet end godt.« Degnen maa imidlertid have givet Anledning til, at Sagen imod ham blev optagen paany; thi den 6. Sept. 1764 afsagde en Provsteret, bestaaende af Provst L. Gram og Præsterne S. Bredal i Borre og P. Hagen i Elmelunde, en Dom, der lød paa, at Degnen Schmit foruden Sagens Omkostninger skulde betale en betydelig Mulkt og give de Personer af Menigheden, som han havde fornærmet, en Æreserklæring.

I Bispearkivet findes en Række Breve til Biskop Harboe fra Degnen Hans Schmit, hvori han paa bedste Maade søger at rede for sig; thi paa Ord fattedes det ham ikke. Imidlertid lykkedes det ham ikke at tilfredsstille Præsten

Achthon, som det fremgaar af følgende Skrivelse til Biskop Harboe, der meddeles her, fordi den i det hele giver god Oplysning om de Krav, der den Gang stillede til Degnene, i det mindste af Præster, der var ivrige i Tjenesten, som de to, hvis Udtalelser følge, utvivlsomt vare, da de begge synes at have staaet den pietistiske Retning nær.

Høiædle, Høiærværdige,
Høigunstigste Hr. Biscop!

Omendskiøndt det kunde og burde være Degnen her ved Stædet Hans Smith og eenhver Degn nock, at de have Loven og Rituallet samt allehaande Led efter Led udkomne Monita Synodalia, som heel kjærligen foreskriver dem deres Pligter i alleslags Tilfælde at rætte sig efter; ia skjønt endog den eene Post, at de i følge høistbemeldte Lov og Ritual bør erkiende deres Sogne Præster for deres nærmeste geistlige Øvrighed, kunde og burde være dem eet vigtigt Hielpemiddel til mange Enormiteters Forebyggelse; saa dog, da man har Aarsagen at tvifle, det eendeel Degne, i sær paa dette Land, erkiende den sidstbenefnte Post af Lov og Ritual, om Præsterne som Degnenes Øvrighed, for autentique /: hvilket endog Degnen Smith, under den over ham i sidste aar verseerende Provste Ræt, icke undseer sig ved aabenbare for Rætten at udlade sig med, sigende i hans dumme Dristighed det da reent ud, som venteligen andre hans Medbrødre meener :/; Og man desuden dagligen seer, at om de end theoretice tilstaae saavel det ene som det andet for det, der bør være for Degne eet principium normativum i deres Embedssager, de dog in praxi gaae tvert der imod, giørende tit herudi, hvad de selv ville, Ex: gr. reise ofte bort, ladende Præsten det neppe vide, end sige, havende hans Tilladelse til Reisen, hvilket sidste Loven udtryckeligen urgeerer; afbryde Sommer- og Vinterlæsningerne, eller og forsømme dennem, naar de selv lyste; eller og, foregivende siden Svaghed eller Forfald, sende til Læsningen hvem pro qvo, alt uden Forespørsel hos Præsten; staaer

oprackte i deres egne Stooler og siunge Litaniet, uden i følge Ritualet at staae paa Knæ i Chordøren /: hvilket alt, med det følgende, skeer nu her i Meenigheden, tvertimod forrige Tidens Skick, ia, hvad adskillige Poster angaaer, imod Degnen Smiths egen Handlingsmaade for 2 å 3 Aar siden :/, ligesom Præsten, det ieg og flere gjør, staaer paa Knæ paa Alterfooden ved Litaniets Slutnings Afsiungelse; læse Skriftebønnen om Løverdage, staaende i deres egne Stooler, og icke i Chordøren, det denne Degn gjør tvertimod alle andre Degnes Exempel; — entholde og unddrage deres Læringsbog fra Præsten efter syv undertiden heele Aar en svite, uagtet de efter forrige monita bør iævnlig og af sig selv foreviise den; unddrage og tilbageholde Communionbogen i nogle Dage, dem selv til ingen Nytte, men Præsten til stor Hinder i hans Embeds Førelse; ia lade endog samme Bog blive borte, indtil Præsten selv sender Bud efter den; uagtet det dog var de nu værende Døgne een lige saa læt Sag, som deres Formænd, Mandagen, eller i det seeniste Tiisdagen at indlevere den;

Og da nu i alt dette med meere, kiærlige Forestillinger og idelige Formaninger intet vil frugte, saa anmoder ieg underdanigen, fuldkommen forvissat om, at mig, saavel som flere mine Medbrødre, derved skeer een priselig Tieneste, at det gunstigt maatte behage Deres Høiedle Høiærværdighed i næstkommende Dionysii Landemode at udstæde saadane monita, hvorved forommeldte Enormiteter kunde, saavidt mueligt, remedeees, for exemp: At Degnene ej maae reise ud af Herredet uden Præstens udtrykkelige Tilladelse; At de icke maae afbryde Sommerlæsningen i Kirken ved Enden af Septemb. Maaned, derefter aldeles ferieere i 4 å 5 Uger, og saa begynde Vinterlæsningen i Huusene enten ved eller efter Novembris Begyndelse; Men at de vedholde med Læsningen i Kirken efter Tienesten lige til den Søndag inclusive, da de Dagen efter begynde Vinterlæsningen i Byerne; Fremdeles, naar de have continueeret

Vinterlæsningen i Byerne til Foraarets Pløjetid, de da næste Søndag efter begynde Sommerlæsning i Kirken, icke ladende den sidste beroe til Domin. Misericordias; At de icke lættelig forsømme nogen Læsning i Kirken eller Byen, uden forud at underrætte Præsten om Aarsagen, ej heller sende til Læsning, hvem de selv vil, men eet Subjectum, som Præsten approbeerer; Falde i Ydmyghed ned for den Allerhøiestes Ansigt paa Knæ i Chordøren, i følge Ritualet, ved Litaniets Afsiungelse; Læse Skriftebønnen om Skriftdagene, ikke staaende i en Stool eller afsides, men midt i Chordørren, saa hver Mand kand see og høre dem; Hver 8tende, i det mindste 14de Dag, fremviise for Præsten af sig selv deres Læsnings Bog, og derimellem saa ofte aflevere den, som Præsten forlanger den. Icke uden høi Fornødenhed, Præsten til Hinder in maturiori animarum cura, tilbageholde Communionbogen, men betimeligen selv indsende den; Icke understaae sig i Tillysnings Bogen at advare til at møde paa Sognestæfne /: hvilket mand siden ofte befinder at være skeet i latterlige og næsten forargelige Begivenheder :/ uden de forud har forespurgt sig, om saadan Møden i den eller den casu kand have Stød; ia at de altid hver Søndag før Tienesten foreviise Præsten samme Tillysnings Bog; Og endelig ikke foretage sig at nægte den af Loven og Ritualet begribelige Satz, at Præsterne ere Degnenes geistlige Øvrighed. — Høigunstige Hr. Biscop! undres og fortryd icke paa denne saa vidtløftige som underdanige Ansøgning, hvilken den høieste Nødvendighed har aftvunget mig, og er eet fælleds Ønske av fleere Landets Præster, hvorpaa ieg til Beviis har forlanget min oprigtige Naeboes, Velærværdige Hr. Bredals Paateigning, efterdi Tiden ej tillader at indhente fleeres. — Ved disse Monita at udstæde, og, som høilig ønskes, at efterleve, kunde Guds Ære udbreedes, mit Embede saare lættes og dets Hensigter befordres, megen Forargelse og Forvirrelse i Menigheden afværges, Vankundighed afhielpes, ej at tale

om andre forventlige gode Følger. — Jeg har den Ære med største submission og megen Velsignelsesønske at være Deres

Høiædle Høiærværdigheds
underdanige Tiener

Maglebye d. 1. Octob. 1765.

Gerhard Achthon.

Endskiønt ieg maa lade Degnen Ammentorp i Borre vederfares den Ret, at han, for nærværende, ej gjør sig skyldig i alle de av min Naboe, Velærværdighed Hr. Achthon, anførte, og som mig tildeels noksom bevidst er, i Maglebye Sogn i Svang gaaende Degnens Uordentligheder, saa dog kand ieg ej fritage ham for alle, som: egenmægtig at antegne Tillysning til Sogne-Stævne, ofte om Ting av ringe Betydenhed, en bortløben Væder, et i Korn-Markerne optaget Sviin og detslige, en Præstes Tillysning af Prædikestolen om Sogne-Stævne alt for nedrige og uanstændige Ting; ligesaa Lærnings-Bogens Tilbageholdelse, som er mig og hver Præst, der om Onsdagen eller andre Dage har den til Guds Bord tegnede Ungdom hos sig til Overhørelse i deres Kristendoms Kundskab, førend de antages, saare magtpaaliggende, efterdi mand vel ved Overhørelsen kand erfare, hvad de have fattet og bevaret av forige Underviisninger; Mend da saadant kand findes temmeligt got endog hos de skiødesløse, naar de kun have et got Nemme og Begreb, skulde just Lærnings-Bogen være Præsten et Beviis om deres Kierlighed og Høyagtelse for Guds Ord og dets Hørelse; ligesaa egenmyndig at forandre Psalmerne ved Skrifte-Tienesten, hvorved det opbyggelige, som er Øyemerket, tabes for dem, som komme, efter at Sangen er begyndt, og ey vide Psalmens Begyndelse, den de ej da, som om Søndagene, da Stolene ere fulde, saa let kand faa udspurgt av andre, uden at tale om, at det vel nærmere tilfaldt Præsten end Degnen at foretage slig Forandring, naar den maatte have Stæd. Vel have Præsterne de Biskopelige Erindringer, der altid har den samme forbindende Kraft som virkelige Befalinger, at holde sig til,

for derved at indskrænke Degnene inden Ordentligheds Grændser; Men da Præsternes endog grundigste Forestillinger av Degnene ofte optages mere til Fortrydelse end Forbedring, er det een Præst ej saa let alene at handhæve Orden og den Subordination, hvorfor ieg med min Elskelige Naboe ønsker av Deres Høyædle Høyærværdighed: at Degnene ved gientagne Monita maatte indskærpes deres Pligter til nøyagtig Efterlevelse.

Borre Ao. 1765 den 1ste Octbr. Søren Bygball Bredal.

Til Degnen Hans Schmit's senere Historie have vi endnu kun at tilføje, at han 16. Juni 1767 indgav et Andragende til Biskop Harboe om Udbetaling af nogle Oplagspenge for hans Søn, Johannes, der nys var bleven Student fra Vordingborg Skole. For øvrigt ytrer han, at da han paa Grund af legemlig Svaghed ikke godt kunde overkomme at gaa om og læse i Byerne — undertiden maatte han paa Grund af indvendige Smerter lægge sig ned paa Marken i Frost og Kuld, indtil Smerterne fortog sig — saa ønskede han at komme i Betragtning, naar Embedet som Chordegne i Stege eller Næstved blev ledigt; i saa Tilfælde vilde han tage ovennævnte Søn til »Hører og Medhjælper«. — Dette opnaaedes vel ikke; men der foreligger Vidnesbyrd (af April 1768) fra Provst Gram og Præsten Achthon om, at Studiosus Johannes Smith med Flid og Dytighed stod sin Fader, Sognedegnen i Magleby, der næsten altid var syg, bi i hans Embede baade i Kirken og med Læsning i Byerne.

5.

Degne og Skoleholdere i Fanefjord Sogn.

Da Sjælands Bispearkiv 1728 gik op i Luer ved den forfærdelige Brand, som i Oktober d. A. hjemsøgte Hovedstaden, er det kun undtagelsesvis, at Arkivet indeholder

Papirer ældre end det nævnte Aar. Til Undtagelserne hører følgende Kaldsbrev for en Degn i Fanefjord.

Henrik Bornemann, S. S. Theologiæ Doctor og Professor, Biskop over Sjælands Stift og Facultatis Theologicæ Decanus ved det Kongl. Københavns Universitet, kjendes og hermed vitterligt gjør, at eftersom Hans Johansen, Sogne-degn til Phanefjords Menighed paa Møens Land her under Sjælands Stift, som af min sl. Formand, den sl. Biskop Dr. Bagger, Ao. 1676 til Degneembedet er beskikket, formedelst en og anden Sindets og Legemets Svaghed og andre Aarsagers Skyld ikke nogen Tid, siden han kom der til Stedet, har været god for selv at forestaa Degne-embedets Forretninger, og derfor, saavel udi samme min sl. Formands, Dr. Baggers, som udi min Tid, altid vaaren tilladt at holde sig en Vicarium, een efter den anden, til Degnetjenestens Opvartning; men som hans sidste Vicarius, Laurids Brinch, nu for nogen Tid siden er bleven forflyttet til et Degnekald udi Falster, og Hans Ærværdighed Provsten paa Landet tillige med Pastor Loci mig skriftligen haver foredraget, at det var at befrygte, at Ungdommen, fornemmeligen over saadan idelig Forandring ved Degnetjenesten sammesteds, maatte i deres Saligheds Undervisning forsømmes, og derhos begge tillige paa bedste Maader commenderet mig dertil igjen nærværende hæderlige Studiosum Claus Rasmussen Schmidt, som baade udi 7 Aar med god Frugt skal have undervist Ungdommen paa den Insel Ny-Jord under Stege Menighed, saa og, efter min derpaa givne Tilladelse, og derom tilforn gjorde Anstalt, en Tid lang udi bemeldte Phanefjords Menighed skal have givet saadanne fornøjelige Prøver paa sin Flid og Vindskibelighed i Degneembedets Forretninger, som baade Landsprovsten og Sognepræsten der ved Stedet mærkeligen approberer og berømmer, jeg og nu selv, efter flittig Overhøring og Examen, haver befundet hannem ikke udygtig til samme Degnetjeneste, næst Guds Hjælp og Bistand,

forsvarligen at kunne forestaa og betjene: Altsaa haver jeg, i foromrørte Henseende, paa min allernaadigste Arvekonges og Herres allernaadigste Behag og videre Ratification, efter mit Embedes Omsorg, til Menighedens des bestandigere og bedre Forsynelse, anordnet og beskikket, saasom jeg og hermed anordner og beskikker bemeldte Claus Rasmussen Schmidt til at være Vicedegn til for^{ne} Phanefjords Menighed, saa længe itzige Degn Hans Johansen derved endnu kan tilstedes at forblive, og naar han ved Døden afgaar, eller Degnetjenesten i andre Maader lovligen ledig vorder, da for^{ne} Claus Rasmussen Schmidt, saa fremt han Degnetjenesten imidlertid i alle Maader upaaklagelig og forsvarlig, med Landprovstens og Sognepræstens Attestats og Vidnesbyrd, befindes at have forestandet, uden videre Kaldsbrev eller Indsættelse som ret Sognedegn fuldkommelige i Embedet at succedere, med saadan Condition og Vilkaar: at han, efter sin nu for mig paa mit Embedes Vegne gjorte Ed og Løfte, samme Degnetjeneste baade som Vicedegn, saa og siden som ret Degn, flitteligen og vel skal forestaa, baade inden og uden Kirken, udi alt hvis hans Embede kan vedkomme, og fornemmeligen oplære og undervise Ungdommen i deres Catechismo og Børnelærdom, efter Loven og hvis hannem anbefalet vorder, saaledes som han dertil agter at staa til Rette og Ansvar for. Til Pension¹⁾ svares efter Hs. Kgl. Maj.s allernaadigste, derom udgangne Forordning, d. d. 3 Januarii Ao. 1702, og den derom af vedkommende der paa Landet gjorte Anstalt, hvorimod han nyder hvis Rente og Rettighed højstbem. Kgl. Maj.s Lov og allern. udgangne Forordning hannem og andre Degne der paa Landet tillægger. Dog skal han, saa længe den itzige Degn, Hans Johansen, kan taales der ved Stedet, i alle Maader efterleve den imellem dennem nu oprettede og af Landsprovsten og Pastore Loci med flere gode Vidner underskrevne Contract af Dato 15 Martii

¹⁾ Til Stege Skole.

1707. Thi beder jeg menige Tilhørere i for^{ne} Phanefjord Sogn, at de bemældte hæderlige Claus Rasmussen Schmidt nu som Vicedegn og i sin Tid som deres rette Sognedegn annammer, og ellers i alle Maader holder for den, som, baade nu og da, er samtykt og beskikket i deres Menighed til Degnetjenestens fuldkommelige Opvartning, med al Æres og Kjærligheds Udvisning, som christeligt og tilbørligt kan eragtes, tilholdendes deres Børn og Tyende, at de sig af hannem, som en ret beskikket Degn, udi deres Saligheds Sag flittig lader undervise, paa det at de tillige med Alderen kan fremvokse udi Guds sande Frygt og Kundskab, og alting dermed maa ske til Guds allerhelligste Navns Lov, Pris og Ære, og deres samtlige Nytte og evige Salighed. Hvortil jeg ønsker baade hannem og dennem Naade, Lykke og Velsignelse af Gud Fader, ved Sønnen Jesum Christum formedelst den Hellig Aand. Amen! Hafniæ den 2 Maj Ao. 1707.

Henric Bornemann Dr.

Ovenstaaende Kaldsbrev blev indsendt til Biskop Hersleb, da Degnen Claus Schmidt mange Aar efter tænkte paa at afstaa Embedet til sin Søn, der var opkaldt efter den navnkundige Morten Reenberg, der i Århundredets Begyndelse havde været Møens Provst.

I et Brev (dat. Vollerup Præstegaaard 3. Novbr. 1744) til Biskop Hersleb skriver Præsten Ancher Borch nemlig: »Den gamle Degn i Fanefjord Sogn, Claus Schmidt, har hidtil haft sin Søn Morten Reenberg til Medhjælper i Embedet; men denne er bleven Skoleholder i Dame, og Jonas Andresen, der hidtil har undervist Børnene paa Nyord, er med Biskoppens Tilladelse bleven den gamle Degns Medhjælper. Men da baade Degnen og hans Hustru, og navnlig den sidste, ere meget svage, vilde Sønnen gjerne blive boende hos dem for at kunne pleje dem, mod at han overlader Jonas Andersen Boligen i Skolehuset, der dog ikke ligger længere fra Degneboligen, end at han

(Morten Reenberg) uden Vanskelighed kan gaa hen og undervise Børnene i Skolen.« Denne Ordning anbefales af Præsten og er vel bleven godkendt af de højere Autoriteter. Men det blev ikke derved. I et Andragende, dat. Vollerup paa Møen 24. April 1745, ansøger Degnen Claus Schmidt Biskop Hersleb om at maatte afstaa Embedet til sin Søn, Morten Reenberg, der var Student og i 1^{1/2} Aar havde været Hører ved Stege danske Skrive- og Regneskole¹⁾ og siden i omtrent lige saa lang Tid Skoleholder i Dame. Ansøgeren var selv 68 Aar og havde betjent Degneembedet i Søndersogn i 39 Aar; men de første 20 Aar havde han maattet yde Halvdelen af Degneembedets Indtægter til sin afgaaede Formand. Andragendet anbefaledes varmt af Sognepræsten, Hr. Ancher Borch, der ogsaa i følgende Brev har søgt at formaa Professor, Dr. H. P. Anchersen til at tage sig af Sagen:

Velædle Hr. Professor!

Højstæstimerede Hr. Fætter²⁾!

Jeg tvivler aldeles ikke paa, at jo denne Søn af Casten Hemmingsen i Grønsunds Færgegaard maa være Ham lige saa vel recommenderet som hans ældste Søn; thi der er ikke mindre Dyd, men mere Ingenium hos denne Arnoldus end hos Casper Jochum. Men jeg maa og tage mig den Frihed at recommendere gamle Claus Degns Søn, navnlig Morten Reenberg, hans Sag og Ansøgning paa bedste Maader, om Hans Højærværdighed vilde ved Faderens Afstaaelse tillade Sønnen at naa Degnekaldet. Gamle Claus Degn siger, at han har saa god Tro til Hans Højærværdighed Doctor Anchersen, at han hjælper ham herudi til Rette.

¹⁾ Vedlagt findes et Vidnesbyrd fra Provst R. Paludan dat. Stege 5. Maj 1743, altsaa umiddelbart før Provstens Bortrejse fra Stege. Morten Reenberg roses heri for Flid og Troskab i sin Skolegjerning i Stege.

²⁾ Professor Hans Peder Anchersen og Præsten Ancher Borchs Fædre vare Brødre.

Sønnen er visselig et skikkeligt Menneske og bekvem til at lære Ungdommen, saa jeg kunde være tjent og vilde være vel fornøjet med at faa ham til Degn, hellere end en anden fremmed. Det skulde og være mig kjær for de gamle Forældres, særdeles den gudfrygtige Moders Skyld, om deres Søn kunde reussere. Lad os gjøre godt, mens vi have Tid! Vær af den Fromhed at incaminere Sagen hos Biskopen, enten ved at tale selv derom, eller ved Famulum. Dog det første var nok det sikreste; thi (sub rosa dictum) der er periculum in mora, saasom gamle Claus Degn er syg af et Fald, som han fik paa Kirkegaarden i den grusomme Storm, som var Langfredag, da han vilde være saa tjenstagtig at følge min Kone over Kirkegaarden til Vognen, kom et Vejrkast og slog ham om, saa han stødte sig ilde paa en Sten over sine Lænder; siden den Tid har han intet duet, og man frygter for, det bliver hans Banesaar. Skulde han nu dø, saa blev det vanskeligt for Sønnen efter hans Død at naa Brødet, endskjønt hans Forældre har opbyggt Degneboligen af nyt og deri sat deres meste Formue. Claus Degn har ogsaa tjent som Degn i Sønder sogn 39 Aar. Naar Personen, som søger, er værdig og bekvem, saa burde disse Ting ogsaa noget reflecteres paa. Næst al Naades og Velsignelses trohjerstigste Tilønskning lever

Velædle Hr. Professors

Højstæstimerede Fætters og Velynders
ærbødigste og skyldigste Tiener

Wollerup Præstegd. d. 23. April 1745. A. Borch.

P. S. Skulde Biskopen svare, at der er en ældre Skoleholder paa Møen, navnlig Ribe¹⁾, som han har lovet det første Degnekald her paa Landet, da behager Dn. Professor at sige, at det er just Ribes Søster, som Morten Reenberg er forlovet med, og derfor overlader han gjerne sin Præ-

¹⁾ Sikkert den ovenfor, S. 668 - 82, omtalte Søren Riber.

tension for Søsterens Skyld denne Gang, og om skriftlig Forsikring herom af Biskopen forlanges, skal det ske.

Af et Brev, dat. Vollerup Præstegaard 25. Maj 1745, fra Præsten A. Borch til Biskop Hersleb ses, at denne har svaret, at da Morten Reenberg kun i saa kort Tid havde været Skoleholder, kunde han ikke overdrage ham Faderens Embede, men at han senere vilde have ham i Erindring. Til dette Løfte henholdt Borch sig i et Brev af 10. Maj 1747, hvori han atter paa en meget indtrængende Maade bad Biskop Hersleb om at lade Morten Reenberg faa Degnekaldet, som hans gamle Fader vilde aftræde til ham. Bl. a. skrev Præsten om ham: »Jeg kan sandfærdelegen vidne, at i de 3 Aar, han har været Skoleholder her i Sognet, har han ikke alene prydet sit Løvned med allehaande christelige Dyder, til Exempel for alle, men og distingveret sig med alvorlig Flid i Skole-Embedet til velsignet Frugt for de unge, saa jeg af den Aarsag allermest skulde glæde mig over hans Forfremmelse, fordi jeg, næst Guds Naades Bistand hos ham fremdeles, var forsikret, at Menigheden blev forsynet med en saadan Degn, ved hvilken Gud kunde æres, og hans Menighed opbygges.«

Under 6. September 1747 indgav Claus Schmidt selv Ansøgning til Biskoppen i samme Mening, og Præsten skrev paany og anbefalede Skoleholder Morten Reenberg til Faderens Efterfølger, og denne Gang hidførte Degnens og Præstens forenede Anstrængelser det forønskede Udfald, idet Morten Reenberg fik Faderens Embede. Den tidligere nævnte Jonas Andersen blev saa Skoleholder i Dame (fragsagde sig Embedet 1761 og efterfulgtes af Selmer).

Det varede forøvrigt ikke længe, inden der opstod Uenighed mellem den ny Degn og hans Sognepræst angaaende Aftenlæsningen i Byerne om Vinteren, som Degnen ønskede henlagt til Dagens Timer, medens Præsten ansaa det for Magelighed af Degnen, at han ikke, som hidtil var

Skik, vilde læse om Aftenen. Degnen begrundede sin Anskuelse i følgende Brev til Biskop Hersleb:

Det er maaske D. H., naadige Herre, ikke bekjendt, at her paa Møens Land fremfor andre Steder har indsneget sig en formentlig ond Vane, idet at Undervisningen med de unge om Vinteren foretages i Byerne om Aftenen ved Lys. Det behøver ikke vidtløftig Forklaring, men underdanigst indstilles til D. H.s dybeste Indsigt og Eftertanke, hvor vidt denne Samling og Undervisning kan være Ungdommen til Fremvæxt udi deres Christendom. Hvad de ikke i Stuen, hvor et Lys staaer paa Bordet, i Krogene øve (der umuligen kan af Læreren ses eller observeres) med at spøge, sove og snakke, det har de Lejlighed til udi Mørket ved Hen- og Hjemgaaen, saa mig synes, Dagens og Lysets Gjæringer ere de sande og sundeste. Foruden dette er der otte Steder i Phanefjords Sogn at læse i for Ungdommen om Vinteren, nemlig syv Byer, og det ottende Sted er Færgegaarden, som ligger en Fjerdingvej fra Byerne, hvori tjener altid 6 eller 7 voxne Mennesker; i samme Gaard sker ingen Undervisning; thi naar der efter Loven skal læses én Gang om Ugen i hver By, kan ikkun de syv, én hver Aften, blive forsynede, da mig synes, at de 7 Sjæle ogsaa burde have nogen Undervisning. Hvorfor jeg underdanigst udbeder mig D. H.s naadigste Tilladelse, at jeg maa tilsige Ungdommen at samles om Dagen til Læsning, og at jeg maatte læse i de længst fraliggende Byer om Formiddagen, og [i] de nærmeste, naar den første var til Ende, mod Aften, saa kunde alle Steder blive forsynede med Undervisning; saa kunde og jeg ved Guds Hjælp trøste mig ved fra de nærmeste Byer at komme hjem til mit Hus, hvilket ofte er farligt for mig om Vinteren ved Nattelæsning; og at ligge ude falder ofte vanskeligt ved fugtige Senge og Stuer med Trækvind, hvilket forarsager Svaghed, saa man ikke saa flittig kan forrette sit Embede. — Jeg har fremstillet dette for min Sognepræst

velærv. og højtærede Hr. Ancher Borch; men han vil ikke tillade mig det, da dog mange af Sognemændene ere villige til at lade deres Ungdom søge Læsestuen ved Dagen. Jeg lever i det faste Haab, D. H. pardonerer min Dristighed, og tillige saaledes tager mit Andragendes Vigtighed i naadigst Overvejende, at jeg i Haabet maa nyde en bøn-hørende Resolution. — —

Vollerups Degnebolig d. 14de August Anno 1749.

Morten Reenberg.

At vi samtlige Mænd i Vindebæk i Phanefjords Sogn, saa og mange andre Mænd i Sognet, ere villige til at lade vor Ungdom søge Læsestuen om Vinteren ved Dagen, testerer vi tvende underskrevne Bomænd af bemeldte Vindebæks By.

Anders Hendriksen

Hans Jochumsen.

I et udførligt Brev af 29. August 1749 til Provst Friedenreich gav Biskop Hersleb et afslaaende Svar paa Morten Reenbergs Andragende, idet han gjorde opmærksom paa, at Aftenlæsningen ikke var en Uskik, der havde indsneget sig paa Møen, men meget mere var almindelig i de fleste andre Sogne i Stiftet, da Bondeungdommen i Almindelighed ved Arbejde var hindret i at møde om Dagen. Degnens Magelighed kunde der ikke tages Hensyn til.

Den 3. Decbr. 1749 skrev Provst Friedenreich til Biskop Hersleb: »Hr. Ancher Borch har bedet mig give Deres Høiærværdighed at forstaa, at hans Degn, Morten Reenberg, uagtet D. H.s Skrivelse angaaende Læsning i Byerne, dog læser de fleste Gange om Dagen, for at have sin Magelighed om Aftenen.«

Biskoppens Svar paa denne Meddelelse have vi ikke fundet.

Som tidligere er berørt, var der to Skoleholdere i Fanefjord Sogn, en i Dame og en i Harbølle. Den første

Skoleholder i Dame hed Peter Thes, og da denne Mand synes at have været fremragende i sin Stand og Stilling, skulle nogle Oplysninger om ham her meddeles.

I en Alder af 21 Aar blev han 1715 Student fra Aalborg Skole og tog i Maj 1717 den filosofiske Baccalaaurgrad, 1727 blev han Lærer i Dame Skole. Efter i det hele at have tilbragt 16 Aar i privat og offentlig Skolegjerning, ansøgte han den 26. Aug. 1734 Biskop Worm om at forhjælpes til et Degnekald. Hans Ansøgning ledsagedes af følgende anbefalinger:

Efterdi S. S. Theologiæ Studiosus Peter Thes, Skoleholder i Fanefjord Sogn paa Møens Land, mit Vidnesbyrd om sin Person og Opførsel er begierendes, da har jeg saa lidet kunnet vægre ham det samme, som jeg er hel vel videndes om de skønne Naturens og Naadens Gaver, som Gud har nedlagt i ham. Om hans Lærdom og Vindskibelig-
 lighed kan ikke alene hans berømmelige Characteres academici, men og adskillige brave Mænds Attester, hvis Børn han med stor Frugt og Fremgang har undervist, ja endog til Academiet med Ære dimitteret, noksom vidne. I den korte Tid, jeg har været saa lykkelig at have ham til Skoleholder her i Sognet, kan jeg med al Sandfærdighed stadfæste, at han har gjort Deres Kgl. Maj.s Skoleinstrux i alle Maader fyldest. Sit tunge Skoleembede har han med en uafsladelig Flid og Arbejde nu paa 8de Aar forrettet. Ungdommen har han med stor Forstand og Æmhed omgaaet, og bragt mange af dem til en extraordinær grundig Oplysning. I Ædruelighed, Sparsommelighed, Ydmyghed, og andre christelige Levnedes Dyder har han været som et Exempel og et Lys for unge og gamle. Han er saa æret og elsket af al Gejstligheden her paa Landet, at den ene heller ønsker ham i Brød og Embede hos sig end den anden. Hans underdanigste Bøn og Begjæring til D. H. H. er nu, at naar noget Degnekald i Stiftet bliver vacant, han da hos D. H. H. maatte være i gunstigt Erin-

dring; thi han beklager, at, naar nogen Vacance og Lejlighed giver sig, saa er han saa langt fra Haanden, at han hverken kan spørge eller søge det. Jeg skulde visse- lig baade undse og frygte mig for at foruroilige D. H. H. med denne eller nogen anden Recommendation, hvis jeg ikke forud kjendelig havde erfaret, at D. H. H. selv glæder sig over at hjælpe gudfrygtige, lærde og skikkelige Personer (osv.).

Vollerup Præstegaard d. 24. Aug. 1734. Ancher Borch.

Provst J. Huulbech tiltræder ganske ovenstaaende Vidnesbyrd for P. Thes, »som jeg nu over 17 Aar her paa Landet har kjendt for saa lærd og skikkelig en Person, som han og af alle i alle Tider har været berømt for.« — Amtmandens Fuldmægtige skriver:

Forbemeldte hæderlige og meget vellærde Studiosus Peter Thes er d. 9de Juli 1727 af sl. Hr. Etatsraad og Amtmand over Møens Amt Casper Gottlob Moltke samt velærv. og højlærde Mag. Jørgen Huulbech — — antagen til Skoleholder ved en af de kgl. Skoler paa Møen, beliggende i Fanefjords Sogn og Dame By; og som han samme sit Skoleholderembede hidindtil saa upaaklagelig haver forestaaet, som Hr. Provst Huulbechs og velærv. Hr. Ancher Borchs forestaaende Attester nærmere forklarer, saa var det at ønske, højædle og højærv. Hr. Biskopen vilde have Naade og Godhed for forbemeldte Skoleholder og hannem udi hans ydmyge Ansøgning se bønært og forhjulpet. Hvilket forskrevne, udi høyædle og velb. Hr. Generalmajor og Amtmand von Gallkowsky hans Fraværelse, som Fuldmægtig ydmygst attesteres af — —

Stege d. 25. Aug. 1734.

P. Pedersen.

Degn blev Peter Thes dog ikke; derimod blev han et Par Aar senere Klokker i Stege. Forinden synes han at være optraadt i Litteraturen. I Aaret 1735 udkom nemlig i Kjøbenhavn et Skrift, med Titel:

Nogle Møenske-Mundheld samled til Lærdom fra nogle Høy-Lærde og nogle U-Lærde, nogle nu Fraværende, nogle endnu Nærværende, nogle endnu Levende og nogle nu Døde, af Nævnte Jomfrue-Lands Pligtige Tiennere. (110 Sider i 8°).

»Mundheldene«, der for øvrigt langt fra alle med Rette kunne betegnes saaledes, udgjøre en Samling Sentenser, for største Delen af moralsk Indhold, ordnede under visse Titler — hver Side har sin særegne Titel, og under hver Titel findes otte Sentenser, hver paa to Linier; saa det i det hele er omtrent 200 »Mundheld«. Det er faldet mig ind, at Peter Thes rimeligvis er Forfatter af dette Skrift, i alt Fald var der paa den Tid næppe nogen anden Person paa Møen, hvem man kunde tiltænke Skriftet og hvis Navnebogstaver vare P. T., hvilke Bogstaver i Originaltrykket ere fremhævede paa en Maade, der antyder, at Forfatterens Navn er skjult derunder.

Den 6. Marts 1748 skrev Provst Friedenreich til Biskop Hersleb for at bede ham tage »den ærlige og trofaste samt udi sit Embede agtsomme og flittige Klokker Peter Thes« i Forsvar mod »den onde Christian Mørks Overfald.« En Memorial fra Peter Thes til Generalkirkeinspektionen om Sagen fremsendtes. For øvrigt beder Provsten, »at der maatte udvirkes Ordre til Landfiskalen, som er Byfoged Tage Fredlund i Præstø, om at paatale og forhøre Sagen, paa det man ikke skal have Ulejlighed enten af Stevnemaal eller Kommissions Kaldelse, som Mørk truer baade Klokkeren og mig med«. Vi kjende dog ikke nærmere til Sagens Forløb.

I Slutningen af Aaret 1760 maa Peter Thes have været saa svag, at hans Afgang snart ventedes, da Matthias Præstøe, mangeaarig Skoleholder i Hjertebjerg, søgte om Expektance paa Stege »Klokkeri«. Thes maa være død et Fjerdingsaar senere. I et Andragende til Sjællands Biskop, dat. Grønsund 10. April 1761, søger Casper Jochum Carstensen nemlig Klokkertjenesten i Stege, der var ledig

efter Peter Thes, idet han oplyser, at han for 22 Aar siden var bleven Student og siden havde taget theologisk Attestats med Laudabilis (den Gang en sjelden Karakter), men trods mangfoldige Ansøgninger aldrig havde kunnet opnaa noget Præsteembede og derfor nu ønskede at blive Klokker¹⁾.

En anden Ansøger om Embedet var Christian Ludvig Mossin, Skoleholder i Harbølle i Fanefjord Sogn, der oplyste, at han var 21 Aars Student, 17 Aars Attestatus og havde tjent 12 Aar i Harbølle Skole — unægtelig en ringe Stilling for en gammel theologisk Kandidat. Provst Gram i Stege, der anbefalede ham, bemærkede, at han til Tider var noget »hypochonder og distrait«, noget der ikke var saa underligt, dersom han har grublet over sin ringe Livslykke.

Endnu kan bemærkes, at ovennævnte Peter Thes's Efterfølger som Skoleholder i Dame var Student Hans Røstrup, der roses for sin Virksomhed i Skolens Tjeneste. Senere blev han Degn i Damsholt, i hvilken Stilling han ikke i samme Grad synes at have tilfredsstillet sin Sognepræst²⁾. Han døde i Embedet 31. Maj 1768³⁾.

6.

Degne i Damsholt og Borre.

Fra disse to Sognekald er i det foregaaende (S. 669—75. 682) meddelt et og andet til Oplysning om Degne og Skoleholdere, der have virket her i 18. Aarhundrede. Her ind-

¹⁾ Jvfr. foran, S. 707. Blev siden Skoleholder i Harbølle.

²⁾ Se foran, S. 681.

³⁾ Ved hans Død søgtes Damsholt Degnekald af hans Søn, Carl Christian Røstrup, der var Student og Skoleholder i Ebbelnæs, om hvem Præsten Edv. Steuner i Elmelunde ved den Lejlighed vidnede, at »forrige Vinter var han i mit Hus for i min Brystsvaghed at assistere mig«; i den Tid havde han oftere prædiket og forholdt sig vel. — Den unge Røstrup fik dog ikke Embedet, men en ældre Skoleholder, der var theologisk Kandidat (s. foran S. 694).

skrænke vi os derfor til Meddelelse af et Par Breve, der formentlig kunne være af Interesse. Det første er fra Provst R. Paludan i Stege, der var bleven Nic. Jægers Efterfølger, det andet fra Præsten S. Bredal i Borre.

Højædle, højærværdige Hr. Biskop (osv.)!

Efter D. H. H.s Befaling har jeg kundgjort Skoleholder Henrik Norman D. H.s Villie, hvorfor han og nu til den Ende rejser ind til Kjøbenhavn¹). Mine gode Formaninger, kan jeg ikke andet sige, har jo fundet Sted hos ham, saa jeg i lang Tid har intet haft at udsætte hverken paa hans Levned, ej heller paa hans Forhold i Skolen; haaber og, han fremdeles her efter vil opføre sig ustraffelig. Jeg tænkte ej, det var muligt, at Degnen i det Sogn, som bliver meget vidtløftigt og adspredt, kunde tilligemed blive Skoleholder, om begge Dele rettelig skulde oppasses, hvorfor jeg, som jeg jo nok ventede, at D. H. vilde gratificere Norman med Degnekaldet, forhen har recommenderet en Student her, navnlig Smidt²), en kristelig og skikkelig Karl, til Hr. Platou; men dersom det er D. H.s Villie, at Norman tillige kan og skal være Skoleholder, veed jeg, Platou strax følger sig derefter. Jeg vil nu ønske, og haaber det, at Norman vil blive saa flittig med Læsning i Byerne, som hidindtil er sket, hver Dag fast om Ugen, som han faar et godt Degnekald, naar de 3 Substitutterier, der følger de Byer, som er tillagt den ny Kirke, afgaa, som vel maa ske, om han ret skal faa en Degns Indkomster og Levebrød. Jeg frygter for, at jeg ikke faar den Lykke at se D. H. her paa Landet; thi naar min Successor kommer, hvilken jeg i denne afvigte Uge forgjæves har ventet, gjør

¹) I en Ansøgning, dat. Ebbelnæs Skole 10. April 1743, ansøger H. Noormann (saaledes skriver han sit Navn) Biskop Hersleb om at blive Degn i det ny Sogn (Damsholt), der oprettedes i hans Skoledistrikt, men tillige om at beholde Stillingen som Skoleholder i nogle Aar, indtil en Degnebolig kunde blive opført.

²) Den ovf. S. 695 f. omtalte Hans Schmit.

jeg mig strax færdig til Rejsen¹). Jeg tænker, om han havde kommet, men (o: medens) jeg endnu var her, havde det været mig godt og hannem selv for adskillige Ting nyttigt; men kommer han ej denne tilkommende Uge, maa jeg dog rejse. Jeg har og for hans Skyld udsat min Auction til Tirsdag; men længere kan jeg ej heller opholde den. Jeg ønsker og haaber, D. H. fremdeles tiltager i Kræfter og Sundhed. Min Kjæreste lader sin Respect saavel som »Mama« formelde til Fruen og Frøknerne, hvor-næst jeg i allerstørste Submission forbliver

Højædle og Højærværdige Hr. Biskop,
Højgunstige Patron,

Deres allerringeste og ydmygste Tjener

Stege den 27. Apr. 1743.

R. Paludan.

Udskrift til Biskop Mag. Peder Hersleb.

Høy-ædle og Høy-ærverdig Her Biskop!

I Anledning av Sogne-Degnens Andreas Gottorps Død tager ieg mig den Frihed at forestille Deres Høy-ædle Høy-ærverdighed Borre Sogns Skiebne i Henseende til Degne. Den første Degn, de Ældste i Sognet mindes, var Arent Møller, der endte sine Dage i Drukkenskab. Hans Eftermand, Conrad Ratken, var lige saa slet een Person, hvorom min Svigerfader²) efter Befaling av Salig Biskop Worm maatte anlegge Sag mod Ham; Men ved Degnens Broder, som var Forvalter paa Landet, blev Sagen bilagt med een skriftlig Forsikkring om Forbedring, skjønt den ikke paafulgte. Den sidst avdøde veed Deres Høy-ædle Høy-ærverdighed selv, hvilke naturlige Mangler han var underkastet. Det manglede ham sandelig ikke paa Villie og Redelighed at tiene Gud og sin Frelser, men paa Evne. Havde større Pund været ham betroet, det havde virkelig blevet usparet i Herrens Viingaard; saa ieg er forvissat,

¹) R. Paludan var kaldet til Stiftsprovst i Christiania (s. Dsk. biogr. Lex. XII, 536).

²) Præsten Jens Engel.

at Hans, skjønt ringe, dog troe Tieneste virkelig har været Herren behagelig og faaet sin visse Løn. Som det har været med Degnene, har det og været med Skoleholderne.

Den avdøde Skoleholder savnede paa sin høye Alder sine baade Øyens og Ørens naturlige Tieneste, kunde derfor kun maadelig forrette sit Embed. Men hvad var ved saa gammel en Mand at gjøre? Han havde fortæret sine Kræfter i Skole-Tienesten, fra Skolernes Oprettelse, og detsuden forhen tient som Substitut i 3 Sogner. I disse Omstændigheder paaskiøner Deres Høyædle Høyærverdighed naadigst /: det og alle Landets Præster tilstaa /: at ingen av dette Herreds Præster har havt de Byrder, ieg har baaret. Ieg har, paa de 9de Aar, daglig 2de Gange maattet opvarte Skoletienesten, for nogenledes at bøde paa den gamle Skoleholders Mangler. Ieg har nu paa 20de Aar maattet jevnlige indfinde mig i Byerne ved Degnens Læsning, til deels for at holde den uforstandige Ungdom i Lydighed og Høyagtelse for Guds Ord og deres Lærer. Ieg har altsaa maattet være baade Skoleholder og Degn, og den meeste Tid kun eene om den Gierning, hvori flere, paa andre Stæder, har arbejdet, følgelig ey altid kundet udrette det eene, hvortil flere udfordres, eller bringe det til saa kiendelig Fuldkomenhed.

Min Hensigt hermed er: underdanigst at udbede mig, at Deres Høy-ædle Høyærverdighed, i Betragtning av disse Omstændigheder, naadigst vilde see derhen, at Menigheden og ieg maatte forsynes med en saa duelig Mand, som de anførte Omstændigheder udfordre. Og skulde det ey unaadig ansees, vilde ieg underdanigst recommendere den herværende Skole-Holder, Peder Ammentorp, en Mand, som Menigheden kiender og ieg kand forlade mig paa. Rygtet gaar vel, at Deres Høyædle Høyærverdighed skal have givet Deres Løfte til een Mand her paa Landet, hvis Navn ieg ey tør anføre, at ieg ey skal ansees som en ildesindet Angiver. Ieg haver selv hørt kiendelige Beviis paa Hans gode Tieneste i den Bogstavelige Kundskab med een forfalden Ungdom.

Men! een Mand, som i Bøndernes Gilder kand sidde begravet i et Kort-Spil, een Mand, som ey tager i Betænkning at være Formand for de dandsende Bønder-Koner, vilde sandelig kun lidet godt udrette i een Menighed, som er temmelig avvandt fra saadan Omgang. Ieg har selv gaaet omkring i Byerne, indfunden mig i de mest bekiendte Spille-Huse, og ved grundig og kierlig Forestilling bragt det saa vidt, at de fleste have afladet, og at de faa, som endnu hænge deri, anses med Medynk av nogle og med Foragt av andre. Skulde derfor saadan Mand, som meldt er, komme ind i Menigheden som Lærer, maa ieg se mit Arbejde spildt, den hos nogle uddøde Spille-Lyst oplivet, den hos andre herskende bestyrket, og Menigheden foraraget, da Forskiellen strax vilde falde den i Øye, som mellem Ham og andre, saa og mellem Ham og den avdøde, der, med alle sine naturlige Mangler, dog flyede endog alt det, som kunde have Skin av ont.

Siden Menighedens Forsynelse er da lagt paa Deres Høyædle Høyærverdighed, er det den Naade, ieg underdanigst udbeder Menigheden og mig, at Deres Høyædle Høyærverdighed vil forsyne os ey alene med en god og duelig Mand, men og med een av de bæste blandt de gode.

Ieg haaber underdanigst, at Deres Høyædle Høyærverdighed anseer, hvad ieg haver skrevet. Gud er mit Vidne, at ieg har skrevet i mit Hiertes Eenfoldighed og Redelighed, uden al ond Grund eller syndige Hensigter til nogen eller noget, men har mit Øye alene henvendt til Menighedens sande Opbyggelse, saavel i Levnet som Lærdom. Næst al guddommelig Naades Tilønskning over Dem og gandske Høye Huus forbliver ieg — —

Borre Ao. 1762 den 5te April. Søvren Bygball Bredal.

Udskrift til Biskop Ludvig Harboe.

Den af Præsten anbefalede Peder Ammentorp, der havde været Skoleholder i Borre paa 11te Aar, fik Degneembedet.